

Natur & miljø

1.2020 | Et magasin fra Naturvernforbundet

11,5%
VILLMARK
IGJEN

NATUREN
VI MISTER

➤ Vi er en av Norges største råvareleverandører

178 808 tonn bilvrak ble material- og energigjenvunnet i Autoretur-nettverket i 2019. Det gjør oss til en av Norges største leverandører av råmateriale inn i sirkulær-økonomien. Vi gjenvinner vekten av over 94 millioner MacBook Pro* (16 tommer)! Det betyr at alle mennesker i Skandinavia (ca 20 millioner) kan få nesten 5 stk MacBook Pro hver.

144 933 bilvrak kom inn til våre biloppstillingsplasser i 2019. 190 774 tonn kasserte biler ble altså til noe nytt. Over 7 000 tonn gikk direkte til ombruk og 157 019 tonn gikk til ren materialgjenvinning. Det vil si at gjenvinningsgraden for en hel bil var 97,4 prosent i 2019. Ganske utrolig at bare 2,6 prosent av bilen blir til overs!

Hvorfor er det bilde av en datamaskin, spør du kanskje? Jo, fordi i likhet med materialene i Apples produkter**, blir materialene i kasserte biler også brukt om igjen. Jern, stål, aluminium - og noe plast - går videre til produksjon av for eksempel bildeler. Plast er den mest utfordrende fraksjonen å gjenvinne, men vi jobber med saken!

Andre materialer går videre til å bli helt andre ting som kumlokk og annet støpegods, til husisolasjon, til hagemøbler i plast, til stekepanner og kokekar, til kleshengere, stoler og handlevogner, til sykkelstativ i Trondheim og Bergen.

Når de nye produktene, laget av gjenvunnede bilvrak kasseres på nytt, går de nok en gang inn i kretsløpet og blir til nye ting - igjen - et nesten evig kretsløp. I 2019 ble 86,0 prosent av materialene i norske vrakbiler gjenvunnet (inkludert ombruk og materialgjenvinning).

Autoretur er derfor en av de største leverandørene av resirkulerte råvarer i Norge og en viktig del av sirkulærøkonomien.

Gjenvinning av bil - bra for deg, bra for kloden og bra for alle som er opptatt av et bærekraftig samfunn.

*MacBook Pro (16 tommer) Størrelse og vekt: Høyde: 1,62 cm, Bredde: 35,79 cm, Dybde: 24,59 cm, Vekt: 1,9 kg (kilde: Apple og Dinside.no)

Hvis du tar 178 808 tonn bilvrak som ble material- og energigjenvunnet i 2019 og deler det på 1,9 kg, får du ca 94 109 469 stk.

**<https://www.apple.com/environment>

autoretur.no

Kilder: Autoretur Miljørapport 2019, Autoretur Årsrapport 2019, autoretur.no, Apple.com, Bilretur AS, Bilgjenvinning, Norsk Gjenvinning Metall

AUORETUR

Bilbransjens eget returselskap

- en av Norges største råvareleverandører

Aktuelt

Foto: Naturvernforbundet

48 Fra nyttår ble det forbudt å fyre med olje i Norge. Mange nedgravde oljetanker har blitt gravd opp de siste årene.

- 4** Jubler for vindkraft-nej, men krever mer
- 5** Medlemstallet til himmels
- 8** Barn, plast og miljøgifter
- 12** Naturvernforbundet og koronapandemi
- 48** Endelig oljefri!
- 52** Klesvask og koronasmitte
- 56** Reddet mange elver
- 58** Klimasøksmål til Høyesterett

Tema

Foto: Tor Bjarne Christensen

30 I Notodden har hogstmaskinene nådd fram til en av de mest unike gammelskogene vi har igjen.

- 14** Tapt villmark og nedbygd natur
- 22** Verneområdet som gir arbeidsplasser
- 29** Truede naturtyper
- 30** Før de siste skogene faller
- 36** Filosof: Naturen er grunnlaget for alt
- 40** Frisk fjord med gruveavfall?

Faste spalter

- 6** Leder: Ingen drøm
- 50** Kronikk: Hvorfor stoppe tap av natur?
- 54** Fiksa det
- 63** Leders hjørne: En helt annerledes vår
- 64** Bøker
- 64** Organisasjonsspalten
- 65** Tegneserier
- 65** Quiz

«Hvis vi ødelegger naturen, ødelegger vi økonomien, og det er akkurat det vi er i ferd med å gjøre. Vi har snudd det hele på hodet, og nå må vi sette det riktig vei igjen.»

36

Naturfilosof
Sigurd Hverven.

Førsteside

Eivind Stoud Platou/Handverk

Jubel for Andmyran-nei – krever stopp for Davvi

Naturvernforbundet jubler for at Olje- og energidepartementet sier nei til å utsette fristen for idriftsettelse av Andmyran vindkraftverk, noe som gjør at det sannsynligvis vil bli vanskelig for utbygger å sette i gang kraftverket.

Andmyran Vindpark AS fikk konsesjon til å drive vindkraftverk på Andøya i 2006. I konsesjonen står det at anlegget må være i drift innen 31. desember 2020, og i fjor søkte de om å få fristen utsatt til 31. desember 2021. Norges vassdrags- og energidirektorat (NVE) innvilget søknaden, men etter klage fra Naturvernforbundet endret Olje- og energidepartementet (OED) beslutningen.

– Kjempefornøyd

– Dette var et løft i disse tider. Jeg har hatt med denne saken å gjøre siden starten, for over femten år siden, så nå er vi kjempefornøyd. Det nytter! Nå har de som bestemmer forstått hvorfor myra er så viktig, og det er helt fantastisk, sier Bjørn Økern, fylkesleder i Naturvernforbundet i Nordland.

Andmyran er et område med svært store naturverdier, og

– Det er utenkelig med konsesjon til vindkraftverk i fjellene bak meg, sier leder Silje Ask Lundberg i Naturvernforbundet.

Foto: Tor Bjarne Christensen

utbyggingen vil ødelegge store områder med myr. Myr demper flom, lagrer karbon og gir trekkfugler et sted å raste. Området er nasjonalt og internasjonalt viktig

for fugl, blant annet sangsvane, brushane, tyvjo og storlom.

Krever stopp også i Finnmark
Naturvernforbundet krever

Foto: Naturvernforbundet

Her er Jorunn Vallestad i full gang med å snekre en fuglekasse på Hagemessa i fjor. I år ble dessverre denne messa avlyst på grunn av koronasituasjonen, men Naturvernforbundet satser på å videreføre prosjektet.

5000 nye fuglekasser

Oppslutningen om «Oppdrag fuglekasse» har vært svært stor. Mer enn 11 000 deltagere laget over 5000 fuglekasser, inntil koronakrisen kom og sørget for utsettelse. Nå ønsker Norsk Ornitologisk Forening, Naturvernforbundet og Miljøagentene å videreføre prosjektet.

«Oppdrag fuglekasse» er veldig populært i lokallagene til de tre organisasjonene. Det har vært mye aktivitet, og det har blitt laget mange nye hjem til fuglene.

– Rapportene fra lokallag i hele

videre at NVE avslår søknaden fra Grenselandet AS om å bygge vindkraftverk på Laksefjordvidda i Finnmark. Naturvernforbundet mener området er uegnet for vindkraftindustri av hensyn til naturmangfold, reindrifta, samisk kulturlandskap og for å bevare et av de største inngrepsfrie naturområdene i Norge.

– Det er utenkelig at NVE skal gi konsesjon til Davvi vindkraftanlegg. Her finnes sjeldne arter som snøugle og fjellrev, og området er viktig for reindrifta. En utbygging vil omgjøre naturen her til et industriområde, sier Silje Ask Lundberg, leder i Naturvernforbundet. ■

landet forteller oss at de har samlet over 11 000 deltagere som har snekret over 5000 fuglekasser! Det er mye fuglevern og mye naturglede. I tillegg ser vi stor aktivitet på sosiale medier, særlig i Facebookgruppa hvor det er over 1200 medlemmer og stor aktivitet, sier Hanna Nyborg Støstad, rådgiver i Naturvernforbundet.

I 2017 støttet Sparebankstiftelsen DNB «Oppdrag fuglekasse» med nesten 2,5 millioner kroner. Hele landet har blitt invitert til å delta i en stor nasjonal dugnad for å hjelpe fuglene. Samtidig har det vært et mål å spre naturglede, kunnskap og engasjement for livet til fuglene og de utfordringene de møter. ■

Naturvernforbundet har fått svært mange nye medlemmer. Det ble også vervet på konferansen Broen til framtiden i februar. Her er det Aino Bogetvedt og Helga Lerkelund som er vervegeneraler.

Foto: Kristian S. Aas

Medlemstallet til himmels

Nesten 6000 nye medlemmer på ett år. Det viser Naturvernforbundets årsmelding for 2019. Organisasjonens eventyrlige medlemsvekst kommer både av økt interesse for natur- og miljøvern og en bevisst satsning på medlemsverving, tror lederen.

– Det er helt fantastisk! Det viser at langt flere får øynene opp for de store klima- og miljøproblemene som finnes, sier leder Silje Ask Lundberg i Naturvernforbundet.

Ved årsskiftet hadde Naturvernforbundet 31 128 medlemmer. Det gir en vekst på 5924 medlemmer i løpet av 2019.

– Bevisstheten rundt natur- og miljøsaker har blitt klart høyere i det siste. Ikke minst

vises det gjennom ulike folkelige initiativ, som ungdommens klimastreiker, kampene mot dumping av gruveavfall i norske fjorder og de ulike kampene mot vindkraft. Jeg tror det er flere som mener de bør ta stilling i disse sakene, og bli med i arbeidet for natur og miljø, sier Lundberg.

Samtidig forteller Lundberg at de har hatt en strategisk satsning på medlemsverving,

ikke minst gjennom sosiale medier.

– Nå blir den største jobben å få enda flere til å bidra i sine lokalsamfunn, ved å gjøre en innsats i våre lokallag. Naturvernforbundet har en stor styrke i at vi er til stede der folk bor, og gir medlemmene en mulighet til å påvirke sin kommune og sine lokalsamfunn til å gjøre fornuftige miljøvalg, sier Lundberg. ■

Ingen drøm

Kristian Skjellum Aas
Redaktør,
Natur & miljø

Vi har hyllemetre med kunnskap. ... Likevel følger vi kun i begrenset grad de rådene som kommer, faktisk i så liten grad at situasjonen for naturmangfold og klima blir stadig verre

«DETTE MÅ DA VÆRE miljøvernernes drømmesamfunn?» Påstanden sitter løst i kommentarfelt og sosiale medier. Flytrafikken er på det nærmeste innstilt, biltrafikken har gått kraftig ned. Forurensning og klimagassutslipp er betydelig redusert. Flere steder ser vi at dyr og natur inntar områder som de før har skydd, fordi det er færre mennesker, mindre støy og mindre forurensning der. Dette må da være det disse miljøvernerne ønsker?

Nei. Ingen har ønsket en verdensomspennende pandemi som gjør at vi må stenge ned store deler av samfunnet over natta. Ingen ønsker massearbeidsledighet og sosial distansering, med de vanvittige konsekvensene det får for økonomien, bedrifter og mennesker. En av de viktigste grunnene til at vi ønsker en styrt og planlagt nedbygging av forurensende virksomhet er nettopp å unngå massearbeidsledighet og økonomisk kollaps.

Du skal ikke se lenge på kloden vår før du skjønner at noe er i alvorlig ulage. Vi forbruker langt mer ressurser enn klodens naturlige systemer klarer å gjenskape. Vi bygger ned naturen som gir oss råstoffene til alt vi produserer, samt tjenester som ren luft og rent vann: ting vi ikke kan leve uten. Vi brenner olje, kull og gass i et slikt tempo at klimændringene kan løpe løpsk hvis vi ikke slutter med det ganske så raskt. Dette betyr at omstillingen

bort fra fossil- og forbrukssamfunnet må komme, og den må komme raskt. Hvis vi ikke planlegger for den, og satser på å bygge opp de næringene og energiformene med et lavere økologisk fotavtrykk, vil de negative virkningene bli langt større enn om vi har en plan. Vi vil kunne bygge opp næringer som kan gi oss energi, produkter og tjenester uten den rovdriften vi har drevet med altfor lenge.

Men først har vi en pandemi vi må deale med. Denne gangen ble tiltak innført hals over hode, fordi vi visste lite om viruset og dets egenskaper. Vi hadde ikke noe valg, dette måtte gjøres raskt. Håndteringen hadde vært langt enklere om vi hadde visst mer om viruset, visst mer om hvordan det ville spre seg og hvilke konsekvenser det ville gi, og om myndighetene hadde handlet deretter.

Med klimakrisen og naturmangfoldskrisen har vi et valg. Vi har hyllemetre med kunnskap, vi har tiårsvis med forskning som peker i samme retning, og gir oss klare råd om hva vi må gjøre. Likevel følger vi kun i begrenset grad de rådene som kommer, faktisk i så liten grad at situasjonen for naturmangfold og klima blir stadig verre, selv om det finnes lyspunkter når det gjelder lokal forurensning, miljøgifter og en del andre saker. Vi kan nok lære mye om krisehåndtering av pandemien. Men det virker åpenbart at det lønner seg å være godt forberedt. ■

Natur & miljø

Utgever:
Naturvernforbundet
Mariboegate 8, 0183 Oslo, Norge.
Telefon 23 10 96 10
Telefaks 23 10 96 11
E-post: redaksjonen@naturvernforbundet.no

Redaktør: Kristian Skjellum Aas
ka@naturvernforbundet.no
Journalist: Tor Bjarne Christensen
tbc@naturvernforbundet.no
Annonser: GMK, tlf 55 10 10 97
Layout: Ketill Berger, Film & Form
Trykkagent: Polinor

Abonnement:
Første år: 195,-
Bedrifter/institusjoner: 700,-
Enkeltpersoner: 360,-
Bestilles hos medlem@naturvernforbundet.no
Naturvernforbundet innestår ikke for miljøvennligheten til de bedrifter, tjenester eller produkter som det annonseres for i Natur & miljø.

 Naturvernforbundet

Fagpressen
OPPLAGSKONTROLLERT

HAR DU HUSKET HELE FAMILIEN?

Et familiemedlemskap inkluderer medlemskap for alle i husstanden.

Barn under 15 år kan bli medlem i Miljøagentene. Et familiemedlemskap koster kun 450 kroner i året.

SISTE NYTT: Usikker på hvem som er med i familiemedlemskapet ditt?

Nå kan du logge inn på Min Side, minside.naturvernforbundet.no.

For endringer i medlemskapet: Send oss en e-post med navn og fødselsdato på de nye medlemmene til medlem@naturvernforbundet.no og om barna skal være Miljøagenter, eller ring oss på 23 10 96 10. Du kan også legge inn nye familiemedlemmer på denne nettsiden: naturvernforbundet.no/familie.

Jo flere medlemmer vi er, jo større gjennomslagskraft får vi i arbeidet for å ta vare på natur og miljø. Vi i Naturvernforbundet og Miljøagentene har flere hyggelige aktiviteter gjennom året. Bli med i naturvernfamilien!

En oppvekst i plast

Stadig flere barnehager dekker uteområdene med plastdekke. Naturvernforbundet er svært bekymret for miljø- og helseeffektene av plastbruken og roper nå varsko.

Foto: Foto: Nadezhda1906/
Istockphoto

Der det tidligere var gress, grus og jord er det nå lagt gummi og plast på tusenvis av lekeområder og fotballbaner. Plasten inneholder miljøgifter som kan skade miljø og helse. En undersøkelse Naturvernforbundet står bak viser at plastdekke i barnehager inneholder like mye miljøgifter som farlig avfall.

Tekst: TOR BJARNE CHRISTENSEN
tbc@naturvernforbundet.no

Kunstige uteområder blir stadig vanligere i Norge. En beregning Natur & miljø har gjennomført viser at det er minst 8370 plastdekker i norske idrettsanlegg og barnehager, noe som samlet dekker et område på 13 800 dekar. Hvis man samlet all plasten på ett sted, ville den dekket hele Tromsø by med gater, streder, boligområder og torg. Man kunne anlagt en løpebane i én meters bredde fra Oslo til Vladivostok og likevel ha nok igjen til å utstyre den russiske byen med fotballbaner, lekeplasser, løkker og ballbinger, alt med plast og gummigranulat.

Likevel er det samlede plastdekte arealet i Norge langt større. Det finnes ingen oversikt over plastdekke i skolegårder, på lekeplasser, parker, nærmiljøanlegg, trimparker, golfbaner og andre idrettsanlegg.

– Vi er sterkt bekymret for den utstrakte bruken av plast på uteområder. Vi utsettes for en cocktail av miljøgifter, og plastdekkene øker påvirkningen. For barn som leker på plastdekker er veien fra hånd til munn kort, sier Janne Gillgren, rådgiver i Naturvernforbundet.

– Vi tror heller ikke at barn og unge har godt av å oppholde seg i kunstige omgivelser. Skal de bli glad i naturen, trenger de å bevege seg i naturlig terreng, med pinner, biller, steiner og kongler – ikke i formstøpt plast, sier Gillgren.

Plast i barns lekeområder

Utbredelsen av plastdekker i barns lekeområder har hatt en eksplosjonsartet utvik-

ling de siste årene. Det skyldes særlig plastens gode egenskaper som støtdempende fallunderlag rundt lekeapparater. Der man tidligere brukte sand, bark og gress brukes det nå gummi og kunstgress. En undersøkelse Private Barnehagers Landsforbund i fjor gjennomførte blant sine medlemmer viser at seks av ti barnehager hadde plastdekke i sitt uteområde. Hvis vi legger tallene fra PBL-undersøkelsen til grunn, kan vi anslå at mer enn 2200 norske barnehager har plastdekke. Hvis alle har et standard formstøpt falldekke på 20 ganger 12 meter, vil mer enn 800 dekar av uteområdene i barnehagene våre være dekt av plast. Mange steder har imidlertid langt større plastdekker. Det finnes en lang rekke barnehager hvor hele uteområdet er dekket av kunstgress, plast og asfalt.

– Jeg tror mange barnehager bruker plastdekke fordi det oppleves som lettvinnt. Det er enkelt å bruke, og det blir ikke dratt så mye sand og gjørme inn i barnehagen. Da varer kanskje gulvbelegget lenger, og det blir enklere med renhold, sier Christine Klippenvåg Nordgård, rådgiver i Private Barnehagers Landsforbund (PBL).

Hun forteller at PBL er opptatt av temaet, men de savner informasjon og klare retningslinjer fra myndighetene.

– Vi trenger mer dokumentasjon på helse- og miljøeffektene ved bruk av falldekker i plast, og vi trenger informasjon om alternativene. Her har myndighetene et ansvar for å utrede og regulere bruken av materialer. Man kan ikke legge dette ansvaret på den enkelte barnehage, sier Klippenvåg Nordgård.

Idrett full av plast

Også innen idretten har bruken av plastdekke skutt i været. Det gjelder særlig kunstgressbaner til fotball, men plastdekker brukes også på friidrettsbaner, tennisbaner og ulike typer nærmiljøanlegg. Siden begynnelsen av 2000-tallet er det bygget over 1800

Janne Gillgren, rådgiver i Naturvernforbundet.

Foto: Naturvernforbundet

Seks av ti barnehager har plastdekke i sine uteområder. I en rekke barnehager er hele utearealet dekket av plast, kunstgress og asfalt, uten noen naturlige miljøer.

kunstgressbaner i Norge. Bare fra 2017 til 2020 ble det anlagt over 200 nye baner. I tillegg kommer 552 løkker og 2395 ballbinger, ifølge tall fra Norges Fotballforbund. Samlet dekker alle disse kunstgressbanene over 12 200 dekar. Byggingen av kunstgressbaner kommer etter en målrettet satsing over flere år.

Naturvernforbundet er svært bekymret for miljø- og helseeffektene av plastbruken. I november 2019 gikk forbundets landsstyre ut og ropte varsko. «Utviklingen mot et utemiljø basert på syntetiske erstatningsmaterialer med uavklarte konsekvenser for miljø og helse må snus. Vi trenger mer kunnskap, klare reguleringer og miljømyndigheter som tør å dra i bremsen», står det i en uttalelse fra landsstyret.

På nivå med farlig avfall

Plasten som brukes på kunstgressbaner og i fallunderlag kommer i stor grad fra kasserte bildekk. Denne plasten inneholder tungmetaller og andre miljøgifter, som lekker ut ved slitasje og transporteres via vannveier og blandes i sedimenter. Plasten forurenser også jordsmonn og sprer miljøgifter i nærmiljøet.

Naturvernforbundet har tatt stikkprøver fra plastdekkene i flere barnehager på Østlandet og sendt dem til analyse hos Norsk institutt for luftforskning (NILU). De forelø-

pige resultatene viser at barnehageplasten inneholder ulike miljøgifter som tungmetaller, tjærestoffer, ftalater og hormonhermere. Nivåene av klorparafiner er særlig bekymringsverdig. Det ble funnet mellom 5 og 9 milligram klorparafiner per gram i plastdekkene. Det er like mye som i farlig avfall.

– Når plastdekkene skal deponeres, må de behandles som farlig avfall. Da sier det seg selv at vi ikke kan bruke slike materialer som underlag i barns lekeområder på idrettsbaner og andre uterom, sier Per-Erik Schulze, fagrådgiver i Naturvernforbundet.

Tidligere ble det brukt kreosotholdige og impregnerte materialer i barnehagene. En undersøkelse fra 2009 viser at det var nødvendig å fjerne forurenset jord og trevirke fra 1400 barnehager.

– Nå gjør man den samme feilen igjen. Det er ingen tvil om at plasten er skadelig for helse og miljø, sier Schulze.

Plast på avveie

Spredning av gummigranulat fra kunstgressbaner har blitt et stort miljøproblem. Utregninger som konsultentselskapet COWI utførte for Miljødirektoratet i 2016 viser at mellom tre og fem tonn med gummikulær årlig havnet på avveie fra hver enkelt kunstgressbane. EU vurderer nå et forbud mot bruk av gummigranulat i kunstgressbaner innen 2022. Det Europeiske Kjemikalieby-

rået melder at det ligger an til å komme et forbud.

Det finnes alternativer til kunstgress med gummigranulat, for eksempel kork og sand, men Norges fotballforbund stritter imot og ønsker å fortsette med gummikulene.

«Kunstgress med gummigranulat gir de beste spilleforholdene, er klart billigst og har lengst holdbarhet. Sist, men ikke minst, så kan klubber med enkle grep redusere granulat på avveie ned til et minimum», skriver NFF i en høringsuttalelse om saken høsten 2019.

Klima- og miljødepartementet jobber nå med en forskrift for kunstgressbaner. Man ønsker å stille krav til håndtering av drenevann og overvann, snørydding og deponering av snø, og tiltak for å hindre at gummigranulat spres via dem som bruker banen.

Krever forbud og strenge miljøkrav

– Vi krever et forbud mot gummigranulat. Det er helt nødvendig for at vi skal få en overgang til mer miljøvennlige kunstgressbaner, sier Schulze.

Naturvernforbundet mener også at regelverket for barnehager, lekeplasser og skolegårder må endres, slik at plastdekke i utgangspunktet ikke skal benyttes. Og det må være svært strenge miljøkrav til både materialer, lekkasje og omfang dersom det likevel skal tillates i begrenset grad. ■

Bat detectors

Camera traps & accessories

Moth traps & insect nets

Field guides

Conservation handbooks

Binoculars & spotting scopes

Hand lenses & microscopes

Pond dipping nets

1000s of natural history books

Huge product range
Over 140,000 books & equipment products

Rapid worldwide shipping

Exceptional customer service
Specialist help and advice

www.nhbs.com | Serving conservation since 1985 | +49 (0) 228 5048 8063

NorgesGruppen

Norske epler og jordbær uten plastemballasje

→ Denne sesongen vil du se at alle norske jordbær og epler selges helt uten plastemballasje.

NorgesGruppen har kuttet plast på frukt og grønt med over 25 prosent på under to år. Det tilsvarer nærmere 600 tonn mindre plastemballasje.

Les mer om vår innsats mot plast og for et grønnere Norge på norgesgruppen.no

NorgesGruppen har kuttet plast
på frukt og grønt med over

25%
på under to år

Daglig leder Erik Thoring i Naturvernforbundet i Rogaland har hatt lystigere dager på jobben enn i mars og april i år. Her fra vassdrags-treffet i Aurland i 2018.

Generalsekretær Maren Esmark har ledet en digital revolusjon i Naturvernforbundets sekretariat, på kort tid og i en særdeles uvant situasjon.

Foto: Tor Bjarne Christensen

Da alt ble annerledes

Et avlyst landsmøte. Årsmøter i alle fylkes- og lokal-lag utsatt på ubestemt tid. 150 klesbyttearrangementer avlyst, og alle ansatte på hjemmekontor. Det krever smidighet og omstillingsevne å drive en organisasjon i koronatider.

Tekst: KRISTIAN S. AAS
ka@naturvernforbundet.no

Onsdag 11. mars erklærte Verdens helseorganisasjon utbruddet av sykdommen Covid-19, som skyldtes spredningen av et nytt koronavirus, som en pandemi. Da var Norge et av landene i Europa med høyest smittetethet. Dagen etter stengte landet ned. Allerede på ettermiddagen tirsdag 10. mars hadde generalsekretær Maren Esmark bedt sentralstyret om ekstraordinært møte, og to dager etter gikk beskjeden fra landsstyret til hele Naturvernforbundet: Landsmøtet utsettes.

Hektisk mars-uke

– Vi hadde allerede hatt flere tiltak i sving, forteller Esmark. Allerede fra 5. mars ble det gjennomført smitteverntiltak i organisasjonens lokaler i Oslo, og vi sendte ut retningslinjer til tillitsvalgte. På landsstyremøtet den helgen hadde vi håndhelse- og klemme-forbud og felles opplæring i håndvask. Da beslutningen om å oppfordre alle til å jobbe hjemmefra kom, og skolene og barnehagene

stengte ned, ble det hektisk aktivitet hos organisasjonens styrende organer.

– Vi var jo i innspurten for planleggingen av landsmøtet i Førde i april. Landsmøtet er organisasjonens høyeste organ og kanskje viktigste møteplass. Her skulle man velge nytt arbeidsprogram for de neste to årene, samt samles for sosialt samvær og læring. Sentralstyret og landsstyret ble hasteinnkalt til telefon- og videomøter, og besluttet å utsette landsmøtet, forteller Esmark, som roser de tillitsvalgte for å reagere raskt og ansvarlig.

Hundrevis av arrangementer avlyst

Men landsmøtet var ikke det eneste planlagte arrangementet. Allerede 28. mars, rundt to uker senere, skulle Den store klesbyttedagen arrangeres. Dette er et kjempearangement med over 150 tilstelninger spredt over hele landet.

– Alt måtte avlyses. Det samme gjorde vi med strandryddeaksjoner, fuglekaskeverkesteder og alle typer arrangementer som krever at folk samles. Det er jo akkurat det som må unngås for å hindre smitte, og vi hadde

Naturvernforbundets landsmøte i Stavanger i 2018. Arrangementer som dette er nå forbudt grunnet koronapandemien, og landsmøtet som skulle ha vært arrangert i Førde i april er flyttet til 2021.

Foto: Andreas Kalvig Anderson

planlagt mange slike arrangementer utover våren, sier Esmark.

Da man hadde fått medarbeiderne installert på hjemmekontor, og kommende arrangementer avlyst, begynte arbeidet med å finne ut hva pandemien og tiltakene ville gjøre med Naturvernforbundet.

– Vi måtte gjøre en gjennomgang av økonomien for å vite at det var grunnlag for videre drift. Alle fylkeslag fikk tilbud om konto på nettmøtetjenesten Zoom, og vi har etablert kurs i digitale møter for tillitsvalgte. All møtevirkosomhet ble overført til digitale kanaler, forteller Esmark.

Permitteringer i Rogaland

Naturvernforbundet sentralt har overført det aller meste av sin aktivitet til digitale kanaler, og bortsett fra de avlyste arrangementene går det meste av aktiviteten som planlagt, med justeringer til den situasjonen vi er i nå. Men i Rogaland er situasjonen verre. Fylkeslaget der har en stor del av sine inntekter fra utleie av lokaler, kafedrift og arrangementer.

– Vi er vel ett av få fylkeslag som er rimelig «kommersielle». Nå har all virksomhet vært nedstengt i en og en halv måned. Skolebesøk og arrangementer har blitt avlyst. Vi vil åpne forsiktig for aktivitet igjen nå, og følge myndighetenes retningslinjer, men vi ser for oss et tap på mellom 200 000 og 300 000 kroner, sier Erik Thoring, daglig leder i Naturvernforbundet i Rogaland.

Ingen av kompensasjonsordningene som har blitt innført til nå, har hatt effekt for Naturvernforbundet i Rogaland.

– Våre inntekter kommer fra salg og utleie, ikke billettinntekter. Men vi er ikke alene om å havne mellom to stoler i disse ordningene. Vi håper og tror det kommer ordninger som treffer, sier Thoring.

De fleste ansatte i Naturvernforbundet i Rogaland var permitterte i 20 dager.

– Men nå er vi tilbake, og starter så smått opp igjen. Et lyspunkt er at vår selvbetalingsdisk for salg av fuglekasser og humlekasser går bra, og folk er ærlige og betaler. Vi har også åpnet kafeen for begrenset servering enkelte dager, sier Thoring.

– God anledning for omstilling

Koronapandemien får også politiske konsekvenser.

– Rett etter nedstengningen kom det raskt utspill fra politikere som ville fjerne miljøavgifter for oljenæringen. Lederen for Høyres programkomité vil prioritere arbeidsplasser foran alt annet. Ved slike utspill er det Naturvernforbundets rolle å forsvare natur og klima. Vi prøver å være raskt på ballen. Leder Silje Ask Lundberg og fagrådgivere har tett dialog med politikere, og vi sender kontinuerlig innspill og brev med forslag til tiltak til myndighetene. Men vi ser at det er møter og høringsprosesser som blir avlyst, og at innspill fra sivilsamfunnet nedprioriteres. Blant annet ble et møte vi skulle ha med samferdselsminister Knut Arild Hareide avlyst, selv om det hadde vært berammet i flere måneder, forteller Esmark.

– Det er nå vi bør handle. Det har sjelden vært en så god anledning for å omstille samfunnet bort fra oljeavhengigheten. Men da må det satses på å bygge opp nye, fremtidsrettede arbeidsplasser, istedenfor å gi kri-

sehjelp til oljenæringen og flyselskaper og slikt, sier Esmark.

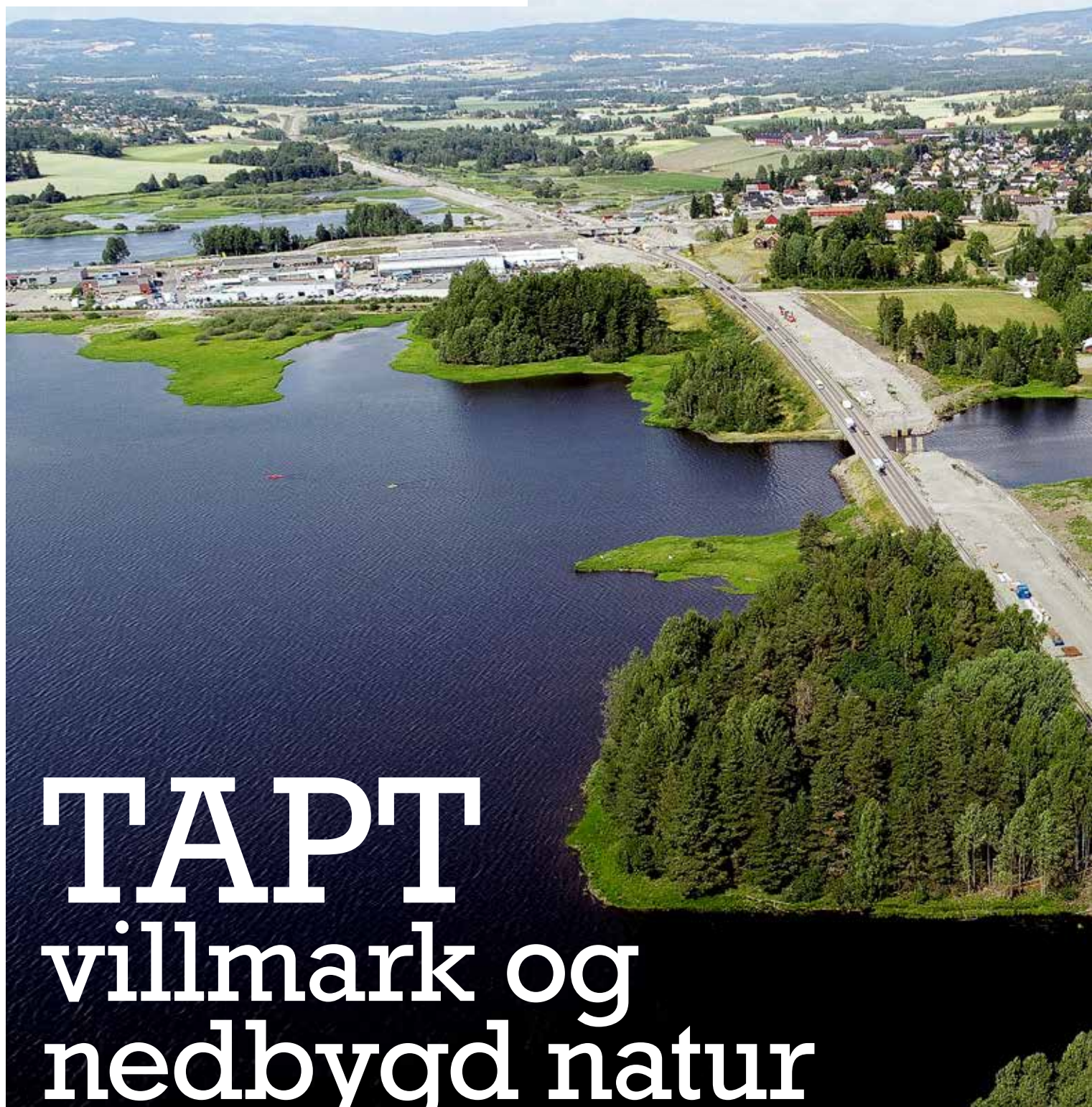
Samme mål, andre arbeidsformer

Men hva blir enden på visa? Vil vi lære noe av koronasituasjonen?

– Vel, vi måtte omstille oss svært raskt. I løpet av en snau uke var samfunnet og rammebetingelsene totalt endret. Naturvernforbundet hadde seminarer over nett allerede før påske, organisasjonen er oppe og går digitalt, og vi lager nye arbeidsplaner med samme mål, men andre arbeidsformer. Det er en bratt læringskurve for oss, men kompetansen på digitale samarbeidsformer kommer vi til å ha glede av også i fremtiden. Forhåpentligvis gjelder dette også andre organisasjoner og bedrifter, så vi kan komme ut av dette med lavere utslipp fra reisevirksomhet, mener Esmark.

– Jeg savner å treffe kolleger og folk i organisasjonen, familie og venner. Kake og hygge på Zoom eller Teams var morsomt i starten, men det er ikke like gøy lenger, sier Esmark ettertenksomt. ■

TAPT villmark og nedbygd natur

- Ved Hamar og Lillehammer bygges firefelts motorvei rett gjennom naturreservater.
- Hule eiker med særskilt vern ble hogd for å gi plass til idrettshall i Horten.

- 88 prosent får tillatelse til nybygg i strandsonen.
- Det bygges årlig mer enn seks tusen nye hytter i sårbar natur.
- Vindkraftverk med tillatelse vil ta 630 kvadratkilometer inngrepsfri natur.

E6 har blitt en firefelts motorvei som deler Åkersvika naturreservat utenfor Hamar i to. Motorveien åpner sommeren 2020. I området er det et rikt fugleliv med 220 registrerte arter. Veien ble vedtatt til tross for innsigelser og sterke protester fra naturvernhold.

Foto: Christian E. Bergheim

Måten vi bruker arealene er den største trusselen mot naturmangfoldet i Norge. Det har ført flere tusen arter til rødlisten og satt mange naturtyper i fare. Områdene uten tunge tekniske inngrep blir stadig mindre. De

siste tiårene har vi mistet 30 fotballbaner med villmarkspreget natur hver eneste dag. Ingenting tyder på at trenden vil snu, snarere tvert imot.

Den sterkt truede knekkanda er blant fuglene som blir rammet når E6 skal bygges med fire felt gjennom Lågendeltaet naturreservat.

Foto: mauribo/istockphoto.com

Stokkender i flukt over den nye motorveien som krysser Åkervika.

Foto Tor Bjarne Christensen

Tekst: TOR BJARNE CHRISTENSEN
tbc@naturvernforbundet.no

Åkersvika, Hamar i Innlandet, april 2020

Idet en flokk med stokkender letter fra Åkersvika utenfor Hamar kan man høre gravemaskinene som arbeider på siste del av nye E6. Om bare noen uker skal en ny firefelts motorvei åpnes. Den skjærer seg gjennom en av Norges viktigste våtmarker, deler det i to med en tjue meter bred trasé og store steinfyllinger på hver side. Åkersvika er naturreservat og Ramsar-område av internasjonal betydning. Her er det registrert 220 forskjellige fugler. Hver vår og høst kan du se store flokker med vadefugler som beiter på de næringsrike mudderbankene.

Ved Lillehammer, litt lenger oppe i dalen, skal den samme motorveien videreføres gjennom den siste uberørte delen av Lågendeltaet naturreservat. Nye Veier melder at reguleringsplanen er ventet vedtatt sommeren 2020. Her skal bilistene kunne kjøre rett gjennom fugleområder hvor det er funnet 224 forskjellige fuglearter, 58 av dem står på rødlista. Akkurat som Åkersvika er Lågendeltaet en viktig rasteplass på den indre ruta for fugler som trekker nordover til arktiske strøk.

– Horribelt

– Denne motorveien er en horribel sak, sier Dag O. Hessen, biologiprofessor ved Universitetet i Oslo.

– De to sakene viser hvor lett det er å bygge ned viktige naturområder i Norge. Selv om dette er verneområder, tas det ikke hensyn til naturmangfoldet. Vernet ses på noe som er kjekt å ha, men det teller ikke når det skal bygges vei. Disse sakene viser hvor svakt rettsvern naturmangfoldet i Norge har, sier Hessen.

Stokkendene gjør en bue ved Vikingskipet og lander der Flakstadelva og Svartelva møtes i et stort deltaområde. Selv om Åkervika ble vernet i 1974, er det unike våtmarksområdet omringet av ulike inngrep. Uansett hvilken vei du ser er det veier, boligområder, parkeringsplasser, næringspark, toglinjer, industri og jordbruksområder. Gjennom årenes løp har en rekke små og store utbygginger spist seg inn i fuglenes område. Det skjedde også da Vikingskipet ble bygget på en utfylling av mudderbankene før Lillehammer-OL i 1994.

Vi trekker tråder ut av veven

Nedbyggingene av elvedeltaene i Innlandet føyer seg inn i rekken av en lang rekke inngrep i alle naturtyper. Måten vi mennesker bruker landet vårt på har fått store konsekvenser for natur og arter. Det har gitt store utslag på rødlistene som Artsdatabanken gir ut. Av de 20 915 artene som ble vurdert i 2015, står 4438 på rødlisten. Hele 2355 av dem er utrydningstruede. Situasjonen er ikke bedre for naturtypene. Av 258 naturtyper står 123 på rødlisten, 74 av dem er truet.

– Vår arealforvaltning er en vesentlig trussel mot naturmangfoldet, både på grunn av intensiv arealbruk og fordi natur bygges ned. Vi ser at hensynet til natur og arter ofte kommer i andre rekke i utbyggingssaker. Med en slik bit for bit nedbygging blir den samlede belastningen på naturen stor, sier Anne Sverdrup-Thygeson, professor i bevaringsbiologi ved Norges miljø- og biovitenskapelige universitet (NMBU).

Hun mener at mangelen på hensyn til natur og arts mangfold vil få dramatiske konsekvenser hvis utviklingen fortsetter.

– Jeg pleier å sammenligne verden med en vevet hengekøye som vi mennesker hviler i. Alle klodens arter og deres levesteder utgjør trådene

Naturmangfoldet i Norge har svakt rettsvern, mener biologiprofessor Dag O. Hessen ved Universitetet i Oslo.

Foto: Tor Bjarne Christensen

Vipene er en fast gjest i Åkersvika naturreservat. Den sterkt truede vade-fuglen har mistet mange av sine leveområder de siste tiårene.

Foto: Alastair Rae

i veven. Når levesteder forsvinner og populasjoner utrykkes, er det som om vi trekker ut stadig flere tråder fra veven. Om det blir for mange hull og løse tråder, kan hele hengekøyen rakne, og da ryker vår velferd og vårt samfunn slik vi kjenner det. Derfor er det avgjørende at vi tar hensyn til naturmangfoldet i arealforvaltningen, sier Sverdrup-Thygeson.

Villmarka vi taper

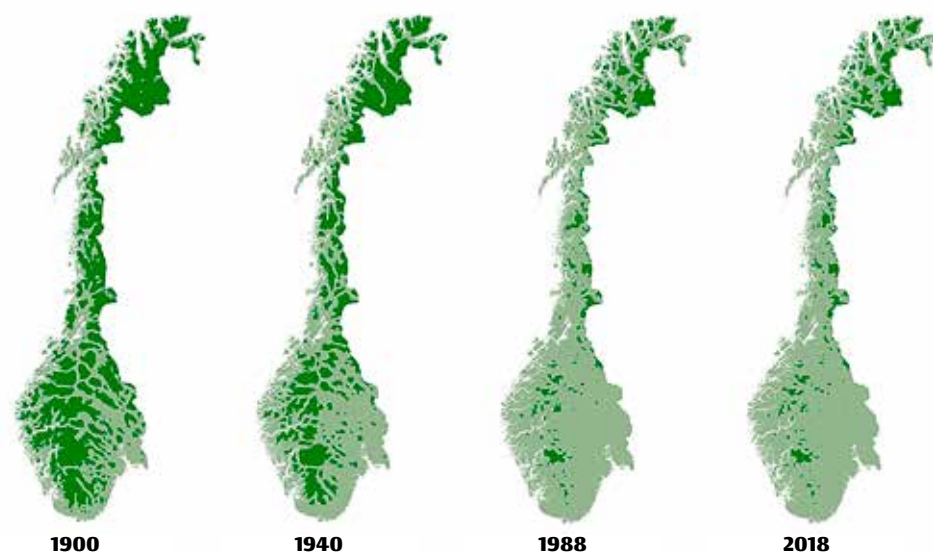
Man skal ikke så langt tilbake før situasjonen var en helt annen. På starten av 1900-tallet var cirka halvparten av fastlandsnorge villmarkspreget. Men selv på den tiden vokste bekymringen for hva som var i ferd med å skje med norsk natur. «Naturens Udseende forandres mere og mere i vort Fædreland, ligesom i alle andre kultiverede

Villmarka forsvinner

På begynnelsen av 1900-tallet var halvparten av fastlandsnorge villmarkspreget. Nå er det bare 11,5 prosent villmark igjen, viser tall fra Miljødirektoratet. I løpet av perioden fra 1988 til 2018 gikk 2350 kvadratkilometer villmark tapt.

Kart: Miljødirektoratet

1900

1940

1988

2018

● Villmarkspreget: Naturområder som ligger fem kilometer eller mer fra tyngre tekniske inngrep

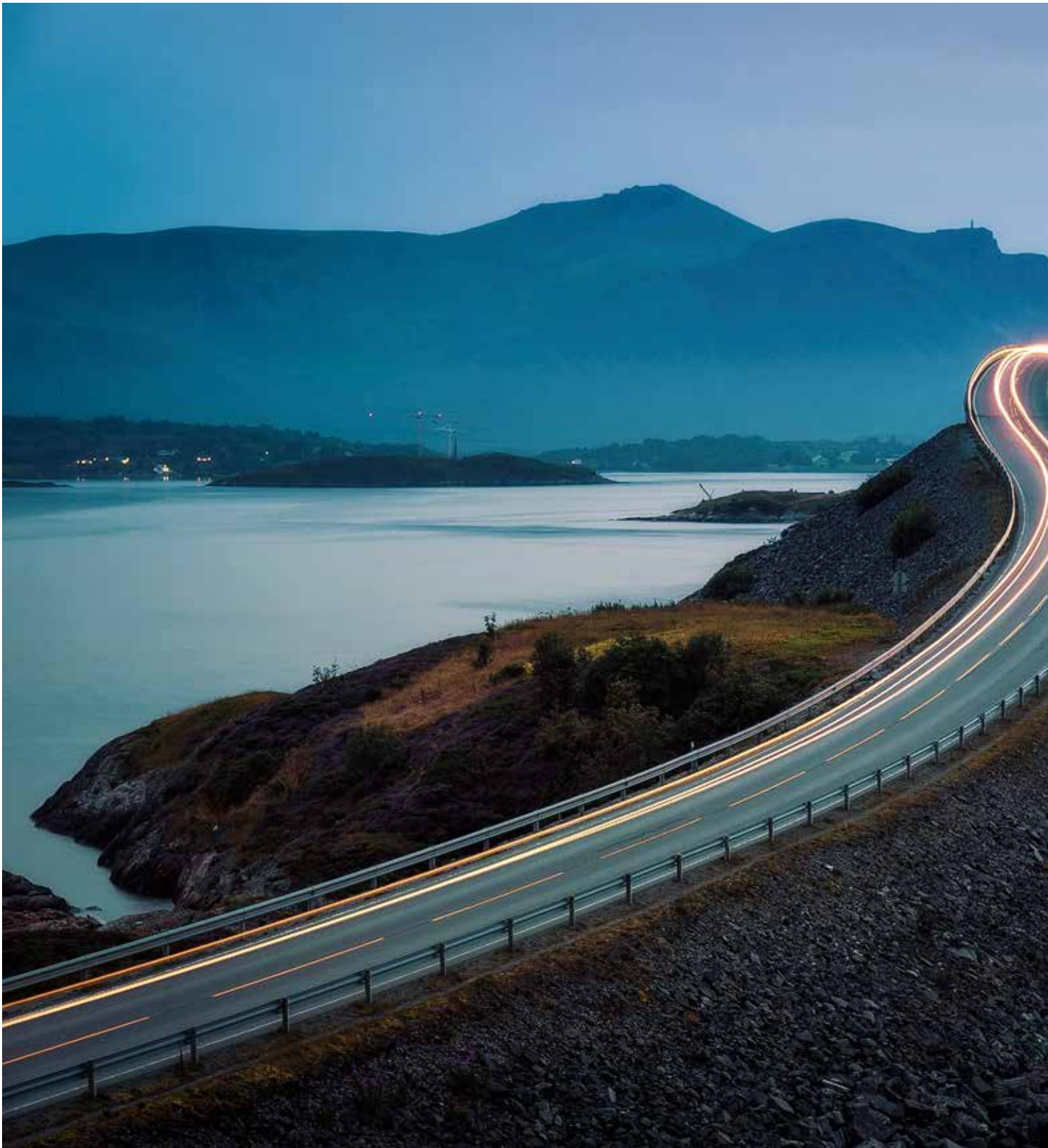
Kilde: Kart 1900 og 1940: Brune, Magne, NOU-1986: 13. Kilde: Kart 1988 og 2018: Miljødirektoratet/miljøstatus.no

Anne Sverdrup-Thygeson, professor i bevaringsbiologi ved NMBU mener at mangelen på hensyn til natur og artsmangfold vil få dramatiske konsekvenser.

Foto: Naturvernforbundet i Holdaland

Lande, og den Jordoverflate, som Naturkræfterne har tildannet i Tidernes Løb, blir forandret og ofte ødelagt ved Menneskers Indgriben», sa Naturvernforbundets grunnlegger Nordal Wille i sin historiske tale på et møte i Det norske geografiske selskab i 1909.

Det Wille imidlertid ikke visste er hvordan veier, bygder, byer, kraftanlegg, hyttefelt og andre inngrep skulle spise seg inn i villmarka. Nå er det kun 11,5 prosent villmarkspreget natur igjen.

Dette er natur som ligger minst fem kilometer fra tyngre tekniske inngrep. I perioden fra 1988 til 2018 ble den villmarkspregede naturen i Norge redusert med 2350 kvadratkilometer, ifølge Miljødirektoratet. I snitt mister vi 1,5 kvadratkilometer med villmark i uka, eller et område på størrelse med 30 fotballbaner hver eneste dag.

Det som er igjen av villmark finnes stort sett i ulendt terreng, avsidesliggende skogområder og i bre- og fjellområder. De siste årene har bygging

av veier og energianlegg, som vindkraft, vannkraft og kraftlinjer, vært den viktigste årsaken til tap av villmark og inngrepsfri natur.

Proffboksing og snøskuterkjøring

Det skjedde et skifte i arealforvaltningen da regjeringen Solberg kom til makten i 2013. Et forvarsel kom da Erna Solberg (H) og Siv Jensen (Frp) møtte pressen etter et par uker med regjeringsforhandlinger på Sundvolden Hotel i

Maren Esmark, generalsekretær i Naturvernforbundet

De siste årene har bygging av veier og energianlegg, som vindkraft, vannkraft og kraftlinjer, vært den viktigste årsaken til tap av villmark og inngrepsfri natur. Mye kystnatur gikk tapt da Atlanterhavsveien i Møre og Romsdal ble bygget.

Foto: Lukas Bischoff/Istockphoto.com

Hole. I tillegg til å tillate proffboksing, ville den nyslåtte regjeringen åpne for fornøyelseskjøring i utmark med snøskuter. Da de kort tid senere inn tok regjeringkontorene, startet en prosess som skulle få stor betydning for arealforvaltningen. Regjeringen ville forenkle den offentlige sektoren og styrke det kommunale selvstyret. Planavdelingen ble flyttet fra Miljødepartementet, det ble gjort endringer i plan- og bygningsloven og offentlige instanser fikk beskjed om å komme med færre innsigelser i byggesaker. En innsigelse er en protest, for eksempel i saker der en utbygging strider med naturmangfoldloven.

– Vi gjør disse endringene for å styrke moderniseringen av offentlig sektor, forenkle forvaltningen og se IKT-politikk, statlig og lokal forvaltning i større sammenheng, uttalte statsminister Erna Solberg 16. oktober 2013, samme dag som regjeringen ble utnevnt i statsråd.

– Regjeringen ønsker at flest mulig saker avgjøres lokalt. Vi ønsker et sterkt lokaldemokrati. Vi er fornøyd med at det ikke blir oversendt flere saker enn nødvendig, uttalte statssekretær Lars Jacob Hiim i Kommunal- og moderniseringsdepartementet da Aftenposten skrev om saken i 2018.

Ser vi på statistikken, er det tydelig at politikken har virket. Mens den rødgrønne regjeringen fra 2005 til 2013 tok 58 prosent, har regjeringen Solberg kun tatt 20 prosent til følge. Antall saker med innsigelser er redusert med over 30 prosent.

Naturvernforbundet må være vaktbikkje

– Regjeringen har svekket en helt nødvendig sikkerhetsventil, sier Maren Esmark, generalsekretær i Naturvernforbundet.

– Det er nå mer eller mindre fritt frem for utbyggingsinteressene, som ofte har mye ressurser og lager egne konsekvensutredninger. For en kommune med begrensede midler og kompetanse, blir det vanskelig å si nei. Resultatet er at viktig natur går tapt, sier Esmark.

Hun mener at det lokale arbeidet til Naturvernforbundet og andre miljøorganisasjoner har blitt enda viktigere etter endringene i arealforvaltningen. ➤

En gjennomgang Natur & miljø har foretatt viser at kommunene i perioden 2014-2018 ga dispensasjon til 88 prosent av søknadene om nybygg i strandsonen.

Foto: redtea@istockphoto.com

– Vi kan ikke lenger stole på at fylkesmennene og Miljødepartementet vil stanse de verste sakene. Det betyr at vi må tidligere inn i sakene og tale naturens sak. Noen få steder vinner vi frem, men på steder der man ikke har ei vaktbikkje kan det glippe, sier Esmark.

Norsk natur under sterkt press

Den samlede belastningen på naturen er svært stor. Etter mer enn hundre år med utbygging av vannkraft er hele 70 prosent av de store vassdragene våre berørt. Det bygges mer enn seks tusen nye hytter i året, mange av dem i sårbare områder. Det er nå mer enn 430 000 hytter og fritidsboliger i Norge. Vindkraftverk beslaglegger store områder med inngrepsfri natur. Vindkraftverkene som er bygget, er under oppføring eller har fått konsesjon vil dekke 630 kvadratkilometer

inngrepsfri natur ifølge Miljødirektoratet. Skogene er intet unntak. Tre fjerdedeler av all norsk skog er flatehogd og gjort om til plantasjer, og under tre prosent av den produktive skogen er eldre enn 160 år.

Byggeaktiviteten i strandsonen er stor. Nå er 32,5 prosent av det tilgjengelige strandsonenearelet utbygd, og det gis svært mange dispensasjoner. Det er innført byggeforbud i strandsonen. Likevel får nesten alle som søker lov til å bygge av kommunen sin. En gjennomgang Natur & miljø har foretatt viser at kommunene i perioden 2014-2018 ga dispensasjon til 88 prosent av søknadene om nybygg. Langs vassdrag og i såkalte LNF-områder er det knapt noen som får avslag.

– Må fjerne skylappene

Nå vil Regjeringen gjøre det enda enklere å gi dis-

pensasjon. Et forslag til endring av plan- og bygningsloven er nå ute. Anne Breistein i miljøorganisasjonen Sabima frykter at konsekvensene for sårbar natur vil bli alvorlige.

– Riksrevisjonen sier at det trengs en gjennomgang av dispensasjonspraksisen fordi kommunene bruker den for mye, og så vil Regjeringen likevel gjøre det enklere. Det er nesten ikke til å tro, sier Breistein.

– Jeg mener at vi må fjerne skylappene og innse at vi er helt avhengige av naturen. Vi må i mye større grad se natur- og klimautfordringene i sammenheng og sørge for å beskytte sårbare områder. Uten robust og sterk natur har vi ikke den beskyttelsen vi trenger i møte med klimendringene. Konsekvensene av politikken som føres nå kan bli dramatiske, sier Breistein. ■

Slik kan naturmangfoldet reddes

– Dårlig arealpolitikk er den største trusselen mot natur og arter både globalt, nasjonalt og lokalt. Derfor er det nå på tide at landets politikere, både på den lokale og nasjonale arena, tar grep.

Det skriver Naturvernforbundet i et forslag til en uttalelse som landsstyret skal behandle i løpet av året. Der har forbundet disse kravene til en mer naturvennlig forvaltning i Norge:

- Ansvar for plan- og arealforvaltningen flyttes tilbake til Klima- og miljødepartementet.
- Naturens rettssikkerhet styrkes, og det opprettes en miljøklagedomstol i Norge.
- Det innføres forbud mot utbygging på myr-areal.
- Planleggingen av store, natur- og klimaødeleggende veiprojekter stanses.
- Håndhevingen av forbudet mot utbygging i strandsonen må bli langt sterkere, og hyttebygging i intakte og verdifulle natur- og kulturlandskap stanses.
- Revisjonen av gamle vannkraftkonsesjoner må sikre mer vann i elvene. Alle planer om utbygging av vernede vassdrag skrinlegges.
- Store, naturødeleggende vindkraftprosjekter må stanses, lovverket må endres slik at enhver planlagt utbygging tar ufravikelige hensyn til naturverdier, friluftsliv og naturbaserte næringer som reindrifta.
- Miljødirektoratet må ha ansvar for at det gjennomføres uavhengige utredninger av miljø- og naturkonsekvenser med strengere krav til kartlegging. ■

Hvert år bygges det seks tusen nye hytter i Norge, mange av dem i sårbar natur.

Foto: Martin Wahlborg/Istockphoto.com:

Utsikt utover Randsfjorden fra erfaringsstolen i Odnestberga naturreservat i Søndre Land kommune.

Foto: Geir Høitomt

Dokkadeltaet:

Verneområde som gir natur og arbeidsplasser

Med utsiktsstoler, seterdrift, iskunst og konsulentvirksomhet viser våtmarkssenteret for Dokkadeltaet, ett av Norges mest velbevarte elvedeltaer, hvordan naturvern kan gi utvikling og arbeidsplasser.

Innsamlet plastavfall fra Dokkadeltaet og området rundt ble til kunst, som stilles ut på besøks-senteret. Geir Høitomt og Marte Olsen viser villig rundt.

Foto: Kristian S. Aas

Sommerdag i Dokkadeltaet, som ligger i nordenden av Randsfjorden.

Foto: Thor Østbye

Dokkadeltaet:

Fuglenes veikro gir levebrød for

Dette er historien om hvordan et verneområde kan bidra til utvikling, arbeidsplasser og naturvern samtidig. Bli med til et av Norges mest intakte elvedeltaer.

Tekst: KRISTIAN S. AAS
ka@naturvernforbundet.no

Prolog

Det har vært en mild vinter, den mildeste som noensinne er målt. Mot slutten av februar pleier Randsfjorden å være belagt med tykk is, men denne dagen skulper bølgene inn over land ved Røykenvik. Ja, helt opp til Fluberg bru er det isfritt. Jeg har hørt at våtmarkssenteret ved Dokkadeltaet har hatt et prosjekt med iskunst ute på isen ved senteret. Har den smeltet? Druknet?

Svært lite berørt

Dokkadeltaet er Norges nest største innlandselvedelta. Her renner søskenelvene Etna og Dokka ut i Randsfjorden. Begge

elvene har utspring svært nær hverandre i fjellområdene i Øystre Slidre, rett øst for Beitostølen, men tar vidt forskjellige veier gjennom Innlandets daler før de møtes igjen ved Dokka og renner sammen de siste par kilometrene før utløpet i Randsfjorden. Vannet renner senere gjennom Randselva og Stor-elva til Tyrifjorden, før det ender opp i Drammenselva og entrer havet i Drammensfjorden.

Det unike med Dokkadeltaet er at det er svært lite berørt. Det har vært drevet slått på øyene i deltaet, og tømmerfløting har satt noen spor. Men det er ingen by eller tettsted her, slik det er ved svært mange norske

mange

elveutløp. Ingen veier, jernbaner eller andre større inngrep har funnet veien til Dokkadeltaet. Det øker verdien for fugl og fisk, som bruker området som ei prima veikro. Det er observert hele 223 fuglearter i området, av disse er 54 rødlistede. Deltaet er svært viktig for trekkfugler, og spesielt under vartrekket er det et yrende fugleliv. Dokkadeltaet beskrives som en av de største og mest betydningsfulle rasteplassene langs hovedtrekkrutene på Østlandet.

Store ringvirkninger

– Det tradisjonelle synet har vel vært at alt av vern er feil.

Marte Olsen er oslojente, men har flyttet til nordenden av Randsfjorden for å jobbe på Dokkadeltaet Nasjonale Våtmarkssenter. Senteret er nå under utbygging, og får et nytt bygg til kontorer og utstillinger som skal være klart i løpet av våren. De har til enhver tid mellom 15 og 17 personer ansatt.

– Vi gjør mye, mye mer enn bare å jobbe med Dokkadeltaet, og her kan vi virkelig si at vernet har gitt ringvirkninger. Vi driver med naturkartlegging, skjøtsel og kunnskapsformidling, og har stor kompetanse på fugler. Blant annet driver vi et prosjekt med risikovurdering når det gjelder fugl ved flyplasser. Vi veileder om naturen, har mange skoleklasser på besøk, og har bidratt med kompetansearbeidsplasser som er sårt tiltrengt i dette området, sier Olsen.

Geir Høitomt nikker. Han har jobbet for vern av området siden det var planer om å bygge ut store kraftverk i Dokka og Etna, og bruke tunnelmasser til å fylle ut Dokkadeltaet.

– Vi jobber også mye med plast. Vi har store problemer med plast i området, både små partikler og større ting som landbruksplast. Og her kan vi virkelig være sikre på at platen ikke kommer fra Kina, smiler Høitomt, med henvisning til debatten om plastforsøpling langs kysten.

– Vi har flere prosjekter som kartlegger plastinnhold i fugl og fisk, i samarbeid med Norsk institutt for naturforskning. Sammen med skoleelever har vi bygd en plastfugl som vi har i utstillingsområdet vårt, som er bygd av plastsjøppel som er samlet i området her. Dette skaper bevissthet om hva vi faktisk holder på å gjøre med naturen, sier Høitomt.

Mye aktivitet

Det er flere ting som kunne ha ført Dokkadeltaet inn på den lange lista over nedbygde elvedeltaer i Norge. Men veiene ble lagt bort fra elva, det samme ble Valdresbanen, som i

Fossefall i is. Fra isskulpturutstillingen etter vinteren 2020.

Foto: Thor Østbye

sin tid tøffet rolig forbi i åssiden. Dokka sentrum ligger noen kilometer oppstrøms, der Dokka og Etna møtes, og det var derfor ikke aktuelt å etablere noe tettsted ved Dokkadeltaet. Det forble et intakt elvedelta, der de naturlige prosessene fikk fortsette.

– Men det betyr ikke at det ikke har vært aktivitet i området. Det har vært mye brukt til fuglejakt og fiske, og før i tiden ble holmene i deltaet brukt som slåtteland. Det var flere gårdbrukere i området som hadde slåtteteig i området, og det var hele 60 grunneiere som var representert innenfor det som i dag er naturreservat. Disse var svært negative til vern, og fryktet at hele området ville gro igjen hvis vernet ble gjennomført, forteller Høitomt.

– Selv om slåttene ble avvirket etter hvert, fortsatte grunneierne å være prinsipielt negative til vern. Fortsatt hører vi noen som sier at de savner andejakta på høsten. Jaktforbudet er nok den største endringen, sier Høitomt.

Stoler med utsikt og fuglekonsulenter for flybransjen

De ansatte ved våtmarkssenteret jobber med skjøtsel, informasjon og naturbruk. De har naturlig nok stor kompetanse på fugl, og jobber med flere eksterne prosjekter, blant

Elvedelta:

- Landområde som er dannet ved avleiringer ved munningen av en elv.
- Får ofte en trekantform, og er derfor oppkalt etter den greske bokstaven delta, som ser ut som en trekant.
- En svært viktig og næringsrik naturtype. Industrietablering og tettstedsutvikling preger i dag svært mange av deltaene våre. Det er ofte lite igjen av opprinnelig vegetasjon, fugle- og dyreliv. Det som finnes av intakt natur er sterkt oppstykket, ligger som regel på lite attraktive arealer og er tett omgitt av intensiv og oftest forstyrrende arealbruk.
- Viktige områder for fuglelivet i store områder utenfor selve deltaet. Fungerer som «veikro» for trekkfugler, og gir næring til dyrelivet både i lufta, til lands og til vanns.
- Norge har 290 deltaområder som er større enn 250 dekar. Av disse er 45 så sterkt ned-

bygd at de har mistet sin funksjon som naturlig økosystem, mens mange andre er sterkt påvirket. Miljødirektoratet regner at 66 av deltaene er lite påvirket. Dokkadeltaet er ett av disse.

■ Informasjon om norske elvedeltaer finnes på <http://elvedelta.miljodirektoratet.no/>.

Mange norske byer og tettsteder ligger ved elvedelta og elvemunninger, fordi dette ofte utgjør fruktbart land, eller flatt og bebyggelig terreng. Eksempler er Fredrikstad, Moss, Oslo, Sandvika, Drammen, Tønsberg, Larvik, Porsgrunn, Arendal, Kristiansand, Mandal, Flekkefjord, Egersund, Odda, Sogndal, Førde, Sandane, Nordfjordeid, Åndalsnes, Orkanger, Trondheim, Stjørdal, Verdal, Steinkjer, Namssos, Mosjøen, Mo i Rana og Alta.

annet ett med Avinor der de bidrar med sin kompetanse i en vurdering av hvilken risiko fuglelivet ved flyplassene har for flytrafikken. De har omvisninger for skoleklasser, bedrifter og andre som vil lære om fugl og natur, og oppleve deltaet. Tematurer, kunst-

prosjekter og naturguider sørger for at folk blir mer opplyst om hva naturen rundt dem faktisk gjør. Og de har et par svært originale prosjekter for å vise sitt paradisi.

– Erfaringsstolene var et prosjekt vi begynte med for 5-6 år siden. Målet er å

Mange møter opp på aktiviteter i Dokkadeltaet, her for å se på iskunst laget av Elisabeth Kristensen og Dave Ruane.

Foto: Thor Østbye

trekke folk ut i naturrom de sjelden besøker, og sette opp stoler der folk kunne sitte og nyte natur. Noen er i gammelskog, noen langs elv, noen i kulturlandskap og andre i våtmark. Alle stolene har forskjellig design, utført av kunstnere og designere. Dette gjør at folk her i området finner nye turmål, og lærer om de ulike naturtypene i området, sier Høitomt.

Hele nedbørsfeltet som arena

For aktivitetene til våtmarkssenteret strekker seg langt utover selve naturreservatet i Dokkadeltaet. De definerer hele nedbørsfeltet til elvene Dokka og Etna som sitt interesseområde, og har planer om seterdrift til sommeren.

– Vi bygger og pusser opp ei seter på Synnfjellet, der det kommer fire dølafe og ei geit til sommeren. Tanken er å lage smør, rømme og ost, og vise de som kommer litt om hvordan man brukte utmarka før. Folk har behov for å se hvor maten kommer fra og hvordan den produseres, og hvilke ressurser som ligger i naturen. Ku, sau og geit bør opp og ut, ikke stå på bås. Billige priser på kraftfor, en landbrukspolitikk som favoriserer store enheter og et sterkt prispress på maten har ført til at vi ikke lenger har kyr på fjellet. Derfor er det viktig å vise at det fortsatt går

an, selv om dette er et prosjekt som nok er mer hyggelig enn nødvendig i dag. Men det viser viktigheten av melk som ressurs, og skal også vise hvordan mange rødlistearter er avhengige av at vi bruker naturen på en fornuftig måte. Dette er et prosjekt helt i Dokkadeltaets ånd, der vi tar vare på landskapet og kulturen, sier Marte Olsen entusiastisk.

Gjedde og iskunst

Men det foregår også aktiviteter ute i deltaet. Hvert år arrangeres det Dokkadeltadager, der elevene i førsteklasse på videregående skole får bli med en dag i deltaet.

– De lærer om artsmangfold, fiske, vannkvalitet, vannprøver og matauk. De får sette garn, avlive og sløye fisk, blant annet gjedde. Så lager vi fiskesuppe. 90 prosent av skoleelevene sier at de aldri skal spise gjedde, men innen dagen er omme har alle smakt, humrer Høitomt.

I vinter ble det også holdt iskunstfestival. 250 personer møtte opp på åpningen, men grunnet den milde vinteren er det bare rester igjen av iskunsten når Natur & miljø skal få bivåne den.

– Det er ikke mye igjen her, nei, sukker Høitomt.

– Men vi jobber med å få folk ut på isen likevel. Selv om det er isfritt sør for Fluberg,

er det 60 centimeter her. Før var det folk på isen hele tiden, og masse isfiske, leking, skøyter og aktiviteter. Nå er det få som bruker den, men får du folk ut på isen, er det en naturopplevelse i seg selv.

Epilog

Dokkadeltaet er, sammen med Nordre Øyeren ved Lillestrøm, Åkersvika ved Hamar, Lågendeltaet ved Lillehammer og Storelvas utløp i Tyrifjorden ved Hønefoss, blant de viktigste innlandselvedeltaene i Sør-Norge. Nå trues Lågendeltaet av E6-utbygging, den samme som påvirker Åkersvika der det også planlegges ny jernbane. Ved Hønefoss planlegges det både firefelts motorvei og ny jernbane midt i våtmarksområdet. I Nordre Øyerens randsone har det akkurat blitt bygd firefelts vei. Vil vi noen gang begynne å planlegge vårt samfunn slik at vi tar vare på våre viktigste naturområder? Når vi stadig bygger ut små deler av dem, forringes verdien områdene har for økosystemer og naturfunksjoner. De aller fleste norske elvedeltaområder er nedbygd av byer og tettsteder, industri og jordbruk. Nå er det viktig å ta vare på de som er igjen. ■

Sammen holder vi Lofoten ren!

Vi i Lofoten Avfallsselskap IKS bryr oss om natur og miljø i Lofoten.

I perioden 2011-2019 har vi lagt til rette for og bidratt til at **278 tonn marint avfall er ryddet bort fra vår kystlinje**. Vi har oppfordret alle til å registrere sine funn, slik at vi kan identifisere kildene og gjennomføre målretta forebyggende tiltak.

Lofotanalysen, som er forskning på våre funn, er gjennomført i samarbeid med Salt og viser at arbeidet hjelper, det blir mindre avfall på avveie!

Den viktigste jobben vi gjør er likevel å være et **godkjent avfallsmottak** for husholdninger og næringsliv i Lofoten. I 2019 ble over 38 000 tonn avfall levert på riktig måte, der det meste ble sendt til material- og energigjenvinning. Les mer om hva vi gjør på våre nettsider.

Lofoten Avfallsselskap IKS

www.cleanuplofoten.no

www.las-lofoten.no

tlf: 907 63 659 post@las-lofoten.no

FRAMTIDENS GULL ER GRØNT

NORGES BONDELAG

#norgetrengerbonden

Norges Bondelag [norgesbondelag](https://www.instagram.com/norgesbondelag)

Naturtyper under press

Rødlista for truede arter er godt kjent. Men visste du at vi har en rødliste for truede naturtyper også?

I 2018 kom den nye rødlista for truede naturtyper. 258 forskjellige naturtyper ble vurdert. Av disse er 74 naturtyper vurdert som truet. Tre naturtyper på fastlandet og fire naturtyper på Svalbard er vurdert som kritisk truet.

Slåtteterreng truet

I Fastlands-Norge er det slåttemark, jordpyramide og sørlig slåttemyr som er vurdert som kritisk truet. Slåttemarka er habitat for mange arter, men er truet på grunn av endringer i driftsformer i landbruket. Manglende eller ensidig skjøtsel er den viktigste trusselen mot naturtypen, og mer enn 80 prosent av arealet er enten gjen-grodd eller forringet i løpet av de siste 50 årene. Sørlig slåttemyr er myrområder som der det har blitt bedrevet slått. Dette er en forholdsvis sjelden naturtype med mange små lokaliteter, som ofte trues av gjengroing eller nedbygging.

Morene med steinhatt

Jordpyramider er en raritet. Dette er søyleformede spisser av hard-

pakket morenemateriale, som har vært beskyttet av steiner mens materialet rundt har erodert vekk. Norge har de eneste kjente forekomstene av jordpyramider i Nord-Europa, og Nord-Gudbrandsdalen er stedet å se dem. Kvitskriuprestin i Sel er den mest kjente lokaliteten.

I tillegg til disse er naturtyperne kalktuff, polar havis, arktisk steppe, kalkrik permafrost-myrikant og varm kilde regnet som kritisk truet. Disse finnes på Svalbard eller i havstrøkene rundt.

23 sterkt truede

I tillegg til de nevnte naturtypene er 23 naturtyper oppført på lista som «sterkt truet», blant annet dryppstein, sukkertaeskog og kystlynghei. Flere typer myr har også funnet veien inn i denne kategorien. 43 naturtyper regnes som «sårbar», her finner vi blant annet de aller fleste isbreene, flygesanddyner, strandeng, regnskog og flere typer edelløvsskog. Artsrikdommen i disse naturtypene varierer sterkt, men oftest er det slik at hvis en naturtype forsvinner, vil det gjøre livet vanskeligere for arter som er helt eller delvis avhengige av den. Variasjonen av naturtyper i Norge er enorm, og alle blir litt fattigere hvis noen forsvinner. ■

Slåttemark er vurdert som en kritisk truet naturtype, fordi slått som skjøtelsesform nærmest har opphørt.

Foto: Line Johansen/NIBIO/ CC BY-SA 4.0

Jordpyramide er kanskje Norges mest truede naturtype.

Foto: Lars Erikstad/NINA/CC BY-SA 4.0

Ny daglig leder i FNF

■ Forum for Natur- og Friluftsliv (FNF) har fått ny daglig leder. Han heter Ole Lilleås og kommer fra Norsk Friluftsliv. Han startet 1. mars. Det er nå fulltids FNF-koordinatorstillinger i alle fylker. Tillitsvalgte fra Naturvernforbundet sitter i FNF-styrene i alle fylker, og vi har et viktig og godt samarbeid med andre natur- og friluftsansjoner gjennom FNF. Nasjonalt er det generalsekretær Maren Esmark som er styreleder, og Dag Terje Solvang fra DNT er nestleder.

Den nye daglige lederen i FNF, Ole Lilleås, her avbildet under feiringen av bevaring av Vindavassdraget.

Foto: Maren Esmark

Før de

**«Dette er et biologisk
vikingskip. Å hogge denne
skogen er som å sette fyr
på Osebergskipet.»**

Gjermund Andersen, leder i Naturvernforbundets skogutvalg

The image shows a forest scene. In the foreground, a large, dark, gnarled tree trunk lies horizontally across the frame, with several smaller, broken branches extending upwards and outwards. The ground is covered with light-colored lichen or moss. In the background, a dense forest of tall, thin trees with green foliage stretches towards the sky. The lighting suggests a bright, sunny day.

siste skogene faller

Det er nesten som «Jurassic Park». Ved Follsjå i Telemark er det oppdaget et skoglandskap med eventyrlige gammelskoger, store mengder truede arter og en ubrutt linje tilbake til skogene som vokste opp etter forrige istid. Det finnes trolig ikke maken.

Men nå har hogstmaskinene nådd fram, også hit. Store felt er snauhogd, og nyplantet gran vokser i restene etter et biologisk skattkammer. ►

Prolog

Når skogene blir plantasjer

Follsjå, Ramsås-Hea, Notodden i Telemark, mars 2020

En gang var store deler av Norge dekket av gamle skoger. Da isen trakk seg tilbake, fant furua feste i grusjorda som lå igjen, og sakte bredte skogene seg ut. Fugler, dyr, planter, insekter, sopper og lav i alle fasonger fant sin plass. Århundrer ble til årtusener, og med tiden ble alle knauser, stammer, sprekker og hull fylt av liv.

Nå er det knapt noe igjen av disse gamle furuskogene. Mindre enn tre prosent av norske skoger er eldre enn 160 år. Hele tre fjerdedeler er flatehogd og gjort om til plantasjer, hvor det knapt finnes annet liv enn grantrær som vokser tett med visne grener til langt oppe på stammene.

Ved Follsjå lever fortsatt de gamle furuskogene. Her finnes det trær som spirte da Martin Luther i 1517 slo opp sine teser på kirkedøra i Wittenberg. Her er det tørrfuruer med brannspor fra 1400-tallet, og det er funnet rester av en utgammel furustokk fra 1100-tallet.

Men nå har tiden innhentet også disse skogene. I løpet av de siste årene har store flater med gammelskog blitt snauhogd, og grunneierne vil fortsette hogsten. Samtidig har frivillige entusiaster jobbet på spreng med å registrere artsmangfoldet for å rede grunnen for et stort skogreservat. Det har skapt kraftige reaksjoner lokalt.

Og mens kampen bygger seg opp, blir jeg med Naturvernforbundets skoggeneral Gjermund Andersen og biologen Sigve Reiso inn i skogeventyret som ingen vet hvordan ender.

– Det foregår en gedigen rasing av de siste naturskogene, sier Gjermund Andersen, leder i Naturvernforbundets skogutvalg. Han jobber nå for vern av de unike skogene rundt Follsjå i Notodden.

Foto: Tor Bjarne Christensen

Kapittel 1

Der arter står opp fra de døde

– Jeg har gått rundt i skog i tjue år og sett landet fra nord til sør, men jeg har aldri sett noe lignende i lavlandet, sier Reiso.

Vi tar oss fram mellom gamle sprukne stammer, grove og værbitte, med gråstenk av lav i barken. Her og der ligger det velte trær. Hele veien står nakne stammer med vridde grener som skulpturer i landskapet, skakke og inntørkede, noen helt uten bark. I den tørre veden har biller og larver gravd ganger og satt sine spor. Det er som skriften fra et tapt språk, et språk fra en tid da skogene var levende og fortalte en annen fortelling.

Reiso kjenner denne skogen godt. På oppdrag fra Naturvernforbundets skogutvalg registrerte han naturverdiene her på slutten av 2018. Forbundet var redd for at skogen skulle bli hogd, og ville dokumentere det unike mangfoldet. Selv i november og desember, da høstkulda hadde drevet skogens innbyggere inn i hulrom og ganger, fant Reiso over to hundre rødlistede dyr og planter, fordelt på 37 forskjellige arter. Det er helt enestående.

Furuskogens hemmelighet

Vi går på tykke tepper av reinlav og ulike moser. Reiso har lovet å vise meg skogens dypeste hemmelighet. En lav morgensol kaster et gulaktig, nesten uvirkelig lys inn mellom furuleggene. Ved et tre som står helt på skakke stanser vi. Vær og vind har slitt bort barken. Stammen er blank og grå, pyntet med lav i mange ulike former og størrelser.

– Trær som dette er en av grunnene til at denne skogen er så rik på liv. Vi kaller det et kelo-element, og det er mer av dem her i denne skogen enn jeg har sett noe annet sted i lavlandet, sier Reiso.

Han forklarer at skogene her har brent en rekke ganger, og at det er en av grunnene til at de er så artsrike. Når en furuskog brenner, vil mange av de store trærne overleve. Brannen herder stammene og gjør dem rike på malmved, slik at de får en sterk kjerne. Disse trærne blir stående i lange tider etter at de dør, og det tar mange hundre år før de råtner bort. I mellomtiden gir de liv til et mylder av fugler, dyr, lav, moser, sopper og insekter. I slike trær finner hakkespettene mat, ugleunger skriker i hulrom i stammene, og det kravler og kryper gjennom bark og ved.

– Her er det helt sikkert noen rødlistearter, sier Reiso.

Han finner både blanknål og rotnål, som begge to står på rødlista som «nær truet». Det er bittesmå lav som bruker veldig lang tid på å etablere seg.

Fant utdødd bille

Men skogen har også flere hemmeligheter. Den har sin egen selebritet, barkbilleren *Orthotomicus longicollis*, som nærmest har stått opp fra de døde. Den vesle bil-

Biologen Sigve Reiso fra Biofokus undersøker en gammel stamme. Han har funnet hele 37 rødlistearter i furuskogen i Ramsås i Notodden. – Jeg har aldri sett noe lignende i lavlandet, sier Reiso. Blant artene er billen *Orthotomicus longicollis* (bildet over), som var antatt utdødd i Norge. Barkbillen er knyttet til gammel lavlandsfuruskog og har gode levevilkår rundt Follsja.

Foto t.v.: Tor Bjarne Christensen • Foto topp: Sigve Reiso

I skoglandskapet ved Follsja er det gamle furuskoger av samme type som vokste opp etter at isen trakk seg tilbake etter forrige istid. Her er det tørrfurer med brannspor fra 1400-tallet, og det er funnet rester av en utgammel furustokk fra 1100-tallet.

Foto: Tor Bjarne Christensen

Lavarten mørk brannstubbelav finnes en rekke steder i Follsjå-området. Arten er utelukkende knyttet til brent furuved. Den bruker lang tid på å etablere seg og er dermed avhengig av historisk brannpåvirkning og at disse elementene får stå urørt i flere tiår, kanskje flere hundre år.

Foto: Sigve Reiso

len ble regnet som utdødd i Norge, helt til Sigve Reiso og Stefan Olberg undersøkte skogen i 2019. De to biologene var på jakt etter insekter og fant 18 rødlistede arter. En av dem, småstankelbeinarten *Neolimnophila alaskana*, er aldri funnet i Norge før. På undersøkelsesens tredje dag fant de den utdødde billen under en barkbit.

– Jeg tror den kan være her, sier Reiso og drar et stort stykke bark av et dødt tre.

– Her er det helt ferske gnagespor, du kan se at gnagemelet ligger igjen. Det er såpass ferskt at vi kanskje kan finne billen også, sier Reiso.

Han fisker opp ei lita lupe, bøyer seg helt ned og undersøker gangene. Og ganske riktig, der er den, *Orthotomicus longicollis*.

Oppdaget av turgåere

Det var turgåere som først oppdaget skogenes store biologiske verdier. I 2015 fattet miljøorganisasjonen Sabima interesse, og i flere år foretok frivillige biologer registreringer i området. Landskapet har både gamle furuskoger og granskoger, rikt variert med elver, tjern, innsjøer, sumpskoger og bergvegger. Over tre år ble det gjort 702 funn av 56 forskjellige rødlistearter, 31 av dem utrydningstruede. Blant artene de fant er storporet flammekjuka, fossefiltlav, kalkveggmose, huldrestry, elvemusling og hønsehauk.

Reiso anslår det til å være rundt 20-30 kvadratkilometer med høykvalitets skog i landskapet rundt Follsjå.

– Dette er det beste utgangspunktet vi har i Norge og Skandinavia til å ta vare på et funksjonelt landskap med en stor andel av virkelig gammel skog, hvor det er gode fremtidsutsikter for alle de truede artene som lever der, sier Reiso.

Kapittel 2

Kampen om skogen

Selv om det unike mangfoldet lenge har vært kjent, har hogstene i området fortsatt ufortrødent.

Den siste hogsten ble foretatt av At Skog i januar 2020, vest for Tinne og sør for Årlifoss. I dette området er det gjort funn av den sterkt truede soppn rosenjoddskind til tillegg til flere andre rødlistearter. Allerede i 2018 varslet Sabima skogeierlaget om at det var antatt svært store naturverdier i området.

Vinteren 2019 gjennomførte Nortømmer en hogst i Vikåsen, like i nærheten. Hogsten skjedde til tross for at Sabima hadde dokumentert at skogen hadde internasjonale verneverdier.

– Dette er et biologisk vikingskip. Å hogge denne skogen er som å sette fyr på Osebergskipet, sier Gjermund Andersen, leder i Naturvernforbundets skogutvalg.

Naturvernforbundet har nå sendt brev til sertifiserene og krevd at AT Skog og Nortømmer fratas sine miljøsertifikater.

– Ingen kommentar

AT Skog vil ikke svare på spørsmål om hogsten ved Tinne.

– Norges skogeierforbund og Norskog skal gjennomføre et prosjekt som skal belyse denne problemstillingen. Vi finner det ikke riktig å kommentere saken nå, skriver kommunikasjonsdirektør Stine Solbakken i en e-post til Natur & miljø.

Nortømmer på sin side hevder at de ikke har brutt sertifiseringen.

– Vi har sjekket ut området med biolog, som merket av hvor vi ikke kunne hogge. Vi har unngått områder med nasjonale og internasjonale verneverdier. Ut fra de registreringene vi har gjort, har vi ikke hogd skog med slike verneverdier. Så kan man sikkert være uenig i det, sier skogsjef Erling Bergsaker i Norskog, som eier Nortømmer.

Han forteller det ikke ble laget noen rapport fra registreringen og at biologen la frem sine funn på et møte om saken.

– Uerstattelige naturverdier går tapt

Gjermund Andersen mener at de to sakene viser at skogbruket ikke evner å ta vare på naturverdiene. Skogbruket bruker sin egen metode for vurdering av skog, såkalt MiS-registrering. Andersen forteller at denne metoden på langt nær avdekker hele naturmangfoldet i et område. En gjennomgang Biofokus gjorde i 2019 viser at MiS-registreringene bare fanget opp 14 prosent av verneverdiene i områder som også var undersøkt med biologenes metoder.

– Det foregår en gedigen rasering av de siste naturskogene. Skogbruket gir inntrykk av å ivareta skogen. Derfor har de fått frihet til å drive uten påvirkning fra andre. Men denne friheten er en stor trussel mot det biologiske mangfoldet, og det er på høy tid at systemet endres, sier Andersen.

Naturvernforbundet mener at all hogst skal underlegges et krav om søknad og godkjenning. I dag kan all skog som ikke er vernet hogges når skogeier finner det for godt.

Tømmeret fra hogstene rundt Follsjå ble merket med miljøsertifikatet PEFC. Det betyr at kundene fikk vite at tømmeret stammet fra bærekraftig skogbruk.

– Denne miljøsertifiseringen er en bløff. Det er grønnvasking av naturrasering. Alt tømmeret som selges får miljøstempel, uansett skadeomfanget i skogen, sier Andersen.

– Et overgrep!

Naturvernerne drømmer om et stort skogreservat i området, et Trillemarka II. Det har ikke falt i god jord blant grunneierne. De snakker om «å miste næringsgrunnlaget», «samfunnets vernesyke», nedlagte bruk og fraflytting.

– Vi er ikke positive til vern, sier Herbjørn Vaa da jeg ringer ham. Han eier furuskogen hvor Reiso har registrert artsmangfold på oppdrag fra Naturvernforbundet.

– Vi ser på dette som et overgrep fra Naturvernforbundets side. Hvis skogen vernes, får vi ikke utnyttet ressursene våre. Det kalles frivillig vern, men det er frivillig tvang, sier Vaa, som gjerne vil fortsette å drive skogen på tradisjonell måte med hogst.

Han har sett rapporten fra Biofokus, men er ikke overbevist om at skogen er så spesiell.

– Vi lurar på om det er så unikt, egentlig. Det har vært skogsdrift i området i flere mannsaldre, sier Vaa.

Epilog

Ut på hogstfeltet

Og så er vi ute av gammelskogen, og eventyret tar brått slutt. Et stort hogstfelt skjærer seg opp langs hele åssiden og deler Ramsås i to. Vinden sveiper uhindret over grener, stubber og kjørespor etter hogstmaskiner. Fortsatt klamrer lavarter seg fast i veden på døde stammer, men her ute har de ingen fremtid. Hele veien er det plantet små granplanter. Om et par tiår vil det som var en eldgammel og levende skog være en artsfattig granplantasje.

Gjermund Andersen går bort til en stubbe og gir seg til å telle årringer. Da han kommer til to hundre, gir han opp. For ham har det å være i gammelskog en åndelig dimensjon. Hogstfeltet gjør ham bare trist.

– Det å kunne gå i noe tidløst som er lite påvirket av mennesker gir en dyp naturopplevelse, som jeg tror er viktig å ta med seg inn i fremtiden, sier han.

I tiden som kommer blir skjebnen til skogene rundt Follsjå avgjort. Andersen er optimistisk.

– Det er alltid vanskelig å få vernet et stort område, men alle registreringene og de sjeldne funnene her gjør at det blir vanskelig å hogge det. Det gjør at motivasjonen for å verne er større. Etter at det er vernet ser skogeierne at de får penger, og de beholder jakt- og fiskerettene. Det er ikke mye krig om Trillemarka nå lenger. Det har blitt noe man selger som et verdifullt område. Det tror jeg man kan få til her også, sier Andersen. ■

Hogstfelt i Ramsås ved Follsjå, hvor unik gammel furuskog ble hogd for noen år siden. Den siste tiden har det blitt hogd mye skog i området. Flere av hogstene er gjennomført til tross for at det er dokumentert rødlistearter og store naturverdier i skogene.

Foto: Tor Bjarne Christensen

– Jeg tror at vi beveger oss bort fra det instrumentelle natursynet og «business as usual». Det er en måte å leve på som ikke kan opprettholdes, fordi endringene i naturen nå skjer ekstremt fort, sier naturfilosofen Sigurd Hverven.

Naturen kommer først

«Materiell levestandard gir mennesker et godt liv inntil et visst nivå, men med den levestandarden vi har i Norge i dag er det er vel så mye andre ting som kan gjøre livet bedre.»

Hvorfor fortsetter vi mennesker å ødelegge naturen og endre klimaet, når vi vet at det vil ramme jordkloden hardt? Naturfilosofen Sigurd Hverven mener at det er på høy tid at mennesket forstår at naturen er grunnlaget for alt.

– Økonomien er kun en del av naturen, ikke omvendt. Hvis vi ødelegger naturen, ødelegger vi økonomien. Vi har snudd det hele på hodet, sier Hverven.

Tekst: TOR BJARNE CHRISTENSEN
tbc@naturvernforbundet.no

Skal vi bygge enda en hytteby, anlegge større veier og nye kraftlinjer? Skal vi tillate vindkraftverk i urørt natur, skyte ulvefamilier, si ja til flere oppdrettsanlegg og pumpe opp enda mer olje og gass? Summen av våre aktiviteter har lagt et sterkt press på naturlige økosystemer, sendt flere tusen arter på rødlista, spredd miljøgifter og skapt klimaendringer.

Naturfilosofen Sigurd Hverven mener at hovedårsaken til miljøproblemene vi nå står overfor ligger i natursynet vårt. Det hele kan kokes ned til et spørsmål om hvordan vi ser på

våre medskapninger. Er naturen til for oss mennesker, eller har artene egenverdi? Har hestehov, sandsvaler, knuskkjuka og vågehval like stor rett til livet som deg og meg, eller kan vi bruke dem som vi vil, instrumentelt for våre egne behov?

Mennesket i sentrum

Om vi har et instrumentelt natursyn, eller mener at hver art er et mål i seg selv, har avgjørende betydning for hvordan vi behandler naturen, mener Hverven. Han er stipendiat ved filosofisk institutt på Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet og jobber nå med en doktorgrad om naturfilosofi.

I 2018 skrev han boken Naturfilosofi, hvor

Foto: Foto Dreyer forlag

«Jeg vil tenke at det er håp, og jeg har stor tro på den generasjonen som vokser opp nå.»

han viser hvordan det instrumentelle natursynet gjennomsyrrer samfunnet, i alt fra økonomisk tekning til lover og forvaltning. Det kalles antroposentrisme, det at mennesket står i sentrum.

– Gjennom historien har antroposentrisme ofte tatt form av ignoranse. Man har rett og slett ikke tenkt på naturen, den er blitt tatt for gitt. Man har ikke betraktet den som en nødvendig, foranderlig og påvirkelig forutsetning for menneskelig liv, skriver Hverven i boken sin.

– I henhold til denne tenkemåten er mennesket det eneste vesenet som er et mål i seg selv. Alt annet, hele naturen, betraktes som potensielle midler som kan være til nytte for mennesker, forklarer Hverven i boken.

Ødelagt natur = ødelagt økonomi

Må det være slik? Hverven mener at det er på høy tid at vi endrer på hele systemet. For – det er naturen som kommer først, om vi vil det eller ikke. Til syvende og sist må menneskene forholde seg til de rammene den setter. Gjør vi ikke det, vil det få alvorlige konsekvenser, mener han.

Ifølge FNs klimapanel må utslippene av klimagasser ned til null innen 2050 for å unngå katastrofale klimaendringer, og verdens arter utrykkes nå så raskt at det snakkes om at vi er inne i den sjette masseutryddelsen i jordas historie.

– Vi forholder oss til naturen som naturressurser som kan øke omsetningen, skape vekst, velstand og fortjeneste. Vi opererer med en nyklassisk økonomi og en politikk som følger rådene til økonomien. Men i virkeligheten er økonomien kun en del av naturen, ikke omvendt. Hvis vi ødelegger naturen, ødelegger vi økonomien, og det er akkurat det vi er i ferd med å gjøre. Vi har snudd det hele på hodet, og nå må vi sette det riktige veier igjen, sier Hverven.

Forsto hva som står på spill

Hverven har vokst opp i Drammen. Som barn ble han tatt med på turer, og de hadde tilgang til hytter både på fjellet og ved sjøen. Men miljøengasjementet kom ikke til overflaten før han begynte å studere filosofi ved Universitetet i Oslo.

– Jeg hadde ikke noe utpreget engasjement for naturen i oppveksten. Jeg tok naturen for gitt. Det var først da jeg begynte å studere, og særlig under forelesningene til Arne Johan Vetlesen, at jeg ble klar over hvor mye som står på spill, forteller Hverven.

Om somrene har Hverven tilbrakt mye tid på

hytta i Vestfold. De siste årene har han sett en dramatisk endring i naturen.

– Torsken har nesten blitt borte, og det er ikke lenger lov å fiske torsk i Oslofjorden. Det griper inn i en praksis jeg har vokst opp med. Det er et tap for oss mennesker, som ikke kan fiske slik vi alltid har gjort, og så er det et tap for naturen. Torsk har alltid levd i våre farvann, det bør den få fortsette med, sier Hverven.

Farvel til «business as usual»

Han tar til orde for radikale endringer i måten vi ser på naturen på. Han ser ingen vei utenom.

– Jeg tror at vi beveger oss bort fra det instrumentelle natursynet og «business as usual». Det er en måte å leve på som ikke kan opprettholdes, fordi endringene i naturen nå skjer ekstremt fort, sier Hverven.

I 2019 publiserte FNs naturpanel en rapport som viser at vi står i fare for å gjøre ubotelig skade på naturen. Naturpanelet mener at grønn økonomisk vekst ikke er mulig og anbefaler utvikling av en «global bærekraftig økonomi, som styrer vekk fra det nåværende begrensede paradigmet om økonomisk vekst».

Rikere liv, enklere midler

Hverven mener at vi står fremfor store endringer i måten vi lever på. Det vil ikke være mulig å fortsette med det forbruket vi har i dag.

– Vi kan reise mindre, kjøpe mindre, kjøpe ting som varer lenger, gå turer i skogen, kanskje jobbe mindre. Jeg tror vi kan få det bedre. Materiell levestandard gir mennesker et godt liv inntil et visst nivå, men med den levestandarden vi har i Norge i dag er det er vel så mye andre ting som kan gjøre livet bedre. Vi trenger et rikere liv med enklere midler, sier Hverven.

– Vil folk være klare for slike endringer?

– Det er ting som peker i ulike retninger her.

Det er oppløftende med klimastreiker og alt engasjementet som Greta Thunberg har skapt. Bare i løpet av de ti årene som har gått siden jeg gikk på videregående er det mulig å se en mentalitetsendring. Men på den andre siden har man Folkeaksjonen mot klimahysteriet og andre protestgrupper. Det er vanskelig å si hvordan det vil gå, sier Hverven.

Han velger å være optimist.

– Jeg vil tenke det er håp, og jeg har stor tro på at den generasjonen som vokser opp nå. De ser annerledes på dette, sier Hverven. ■

Hogde hule eiker

Seks hule eiker ble hogd i Horten for å gjøre plass til skole og idrettshall, som ble åpnet i mars 2020. Hule eiker er en utvalgt naturtype med særlig vern etter naturmangfoldloven. Det valgte kommunal- og moderniseringsdepartementet å se bort fra da saken endte på deres bord.

– Jeg har lagt vekt på kommunens ønske om nærhet mellom idrettshallen og ny videregående skole, uttalte daværende kommunal- og moderniseringsminister Jan Tore Sanner fra Høyre etter at saken ble behandlet i 2017.

– Jeg kan ikke fatte og begripe at de gjorde det. Hule eiker er en utvalgt naturtype. Det er farlig når en regjering og den ansvarlige minister velger å gi et så tydelig signal til kommuner og utbygger at naturmangfoldet ikke kommer først, sier Maren Esmark, generalsekretær i Naturvernforbundet.

I hule eiker kan det leve opptil 1500 forskjellige arter, flere av dem rødlistede. Fylkesmannens miljø- og samfunnsikkerhetsavdeling kom med innsigelse i saken, fordi man mente at Horten kommune ikke har fulgt naturmangfoldlovens prinsipper om å utrede alternative plasseringer når et tiltak berører en naturtype av nasjonal interesse. Fylkesmannen viste til at plasseringen av idrettshallen ble foretatt ut fra hensyn til hallstørrelse og økonomi, uten å veie dette opp mot verdien av de eiketrærne som gikk tapt. ■

Hule eiker er en utvalgt naturtype og beskyttet av naturmangfoldloven. Eikene kan bli svært gamle, og er hjem for en lang rekke insekter, sopparter og lavarter. Mer enn 1500 arter er knyttet til gamle eiker.

Foto: iStockphoto

Vi som jobber på jernbanen er stolte fordi vi også gjør en innsats for et bedre miljø.

Norsk Jernbaneforbund

 Fred. Olsen & Co.

En krabbe prøver å finne noe å spise. Den roter rundt i gruveslammet i Jøssingfjorden.

Frisk fjord?

Unike undervannsbilder gir oss en antydning om hva som står på spill når gruveavfall skal deponeres på fjordbunnen.

Tekst: KRISTIAN S. AAS
ka@naturvernforbundet.no

Foto og bildetekster: ERLING SVENSEN

Undervannsfotograf Erling Svensen har tatt bilder som lar oss sammenligne situasjonen i Førdefjorden, der det er planlagt gruveavfallsdeponi, med situasjonen i Jøssingfjorden der det ble dumpet gruveavfall frem til 1984.

– Jeg har aldri sett en så ødelagt natur som i Jøssingfjorden. Mange tror at gruveavfallsdumpingen der stanset på 1980-tallet, men Titania har fortsatt tillatelse til å dumpe inntil 4 tonn avfall i fjorden hver dag. Det gjør at hele Jøssing-

fjorden fortsatt ser ut som en stor støvsky, forteller Svensen.

Svensen dykket flere steder, både helt innerst og langt ute i fjorden, men den var like død overalt.

Nå planlegges det et nytt gruveavfallsdeponi i Førdefjorden. Her presenterer vi bilder som Svensen har tatt fra begge disse fjordene.

– Det er grunn til å tro at forholdene vil bli like ille i Førdefjorden hvis planene blir gjennomført. For å få ut det som de vil utvinne, må de knuse fjellet til mel. Det vil gi samme støvproblem der, mener Svensen. ■

Fire mudderbunnsjøroser står på fjellet ikke langt fra der utskipningen av malmen i Førdefjorden er tenkt. Dybden er cirka 30 meter. Bak til venstre sees en sypute (sjøstjerne).

I Jøssingfjorden er alt dekket av utslipp fra Titania AS. Gruvelammet dekker alt levende, både alger og dyr. Her, på bare 3 meters dyp, skulle fjellet vært rent og algene uten slam. Slik er det ikke.

Førdefjorden: Anemone-eremittkrepsen lever i symbiose med sjøanemonen *Adamsia palliata*. Den trives på bløtbunn.

Førdefjorden: Fjærstjerne er en sjølilje, og den filtrerer plankton fra vannet. Fjærstjerne er en pigghud, og i familie med sjøpiggsvin og sjøstjerner.

Støvet i Jøssingfjorden dekker alt. – Her har jeg virvlet opp støv som lå oppå en stein med litt tang, sier Svensen.

Titania har fremdeles lov å slippe ut inntil 4 tonn med slam i døgnet. Dette legger seg på alt i fjorden. Her har dykkeren tatt en håndfull slam fra bunnen. Vanlig slam/mudder er sort, men i Jøssingfjorden har det en gråaktig farge.

Førdefjorden: Dykkeren beundrer kaipillarene på kaien der den eventuelle utskipningen av malmen skal finne sted. Korallsjoroser (små øverst midt i bildet), sjøpunger og den store sjønellikken (sjøanemone) kler pillarene inn i biologi.

Førdefjorden: Når vannet er friskt og det finnes litt strøm trives både tang og sjønelliker godt.

I fjorder med naturlig sediment som mudder, sand og grus er bunnen dekket av liv. I Jøssingfjorden er det kun vertikale vegger (slik som den i bakgrunnen) som har noe særlig liv. Krabben på bildet prøver å finne muslinger eller børstemark i bunnen, men livet i Jøssingfjorden går bare ned 1 til 2 cm. Dypere enn det er det oksygenfritt. Den gule fargen på krabben er også et tegn på unaturlige stoffer som gjør at krabben får denne fargen.

Medlemsbutikken

www.naturvernbutikken.no

Du får rabatt ved kjøp av varer i medlemsbutikken og du støtter Naturvernforbundet!

Kopp med silikongrep og lokk

Produsert i 100 % biologisk nedbrytbart materiale (PLA) BPA-fri. Volum 350 ml. Leveres med Naturvernforbundet sin logo trykket på koppen. Koppen kan vaskes i oppvaskmaskin.

Ikke-medlem 157,-

Medlem 178⁵⁰

Ikke-medlem 440,-

Eagle vaffeljern

Ta med vaffelrøre på termosen og spis nystekte vafler på turl! Brukes over bål eller fra varmekilder som gassboks, multifuelbrenner,

Medlem 176³⁰

Ikke-medlem 208,-

Bestikk i einer

Kniv, skje og gaffel sett. Format 19,5 x 3 cm. Einer er et utrolig treverk som er oljebehandlet fra naturens side. Våre produkter i einer har således ingen tilsetninger.

Bordbrikke Sett av 6

Pakketilbud på bordbrikker / feltplansjer ved kjøp av dette settet med bordbrikkene "Sjøfugl", "Småfugl", "Blader fra trær", "Fisk", "Sommerfugl" og "Nordiske dyr". Bordbrikkene fra Naturvernforbundet er en fin og morsom inngangsport for å gjøre seg kjent med mangfoldet av arter dyr, fisk, fugl og planter i norsk natur.

Medlem 270⁹⁰

Ikke-medlem 315,-

Meisekasse

Fuglekasse til meis om byggesett. Enkel og solid fuglekasse av ubehandla norsk furu.

Medlem 242⁵⁰

Ikke-medlem 282,-

Stærkasse

Fuglekasse til meis om byggesett. Enkel og solid fuglekasse av ubehandla norsk furu.

Medlem 242⁵⁰

Ikke-medlem 282,-

Medlem 163⁴⁰

Ikke-medlem 265,-

Eagle Products Microstol

Liten og lett stol til turer i skog og fjell, til jakt og fisketurer. Den er utstyrt med truge og imitert saueskinnssete.

Medlem 67⁹⁰

Ikke-medlem 81,-

Plakat "Trekkfugler"

Viser vanlige trekkfugl som du kan møte i nærmiljøet. Størrelse 42,8 x 65 cm.

Medlem 205,-

Ikke-medlem 238,-

Plakat "Nordens trær"

27 tresorter man finner i den skandinaviske naturen. Navnene skrevet på: LAT / DK / GB / NO / SE Størrelse: 70 x 100 cm.

Ikke-medlem 395,-

Medlem
339⁷⁰

Sommerfuglmater

Om sommeren brukes huset som oringsstasjon. Da kan man servere sommerfuglene nektar og søt, moden frukt. Om vinteren fungerer det som en koselig overvintringsplass.

Ikke-medlem 450,-

Medlem
387,-

Urbant insektshus

Det ytre skallet til det urbane insektshuset er laget av Clayplas + som er et komposittmateriale av 70 % leire og 30 % resirkulert plast. Moderne design for byliv.

Ikke-medlem 398,-

Medlem
339⁷⁰

Insekts tårn

Insekts tårnet har et hulrom fylt med halm for ly og overvintring av insekter.

Ikke-medlem 1038,-

Medlem
890¹⁰

Bergans Ulriken genser

Tykk ullgenser i myk og behagelig merinoull. Genseren har ekstra høy krage med beskyttelsesklaff, som forhindrer gnaging mot haken. Bruk den alene eller som varmeforsterkning under en skalljakke.

Materialeregnskap: 450 g/m² – 100 % merinoull

Nettingpose 3-pkn

Gjenbrukbare nettingposer i økologisk bomull. 3 pakning. Kan f.eks. brukes som oppbevaringspose eller som vaskepose.

Medlem
159¹⁰

Ikke-medlem 185,-

Bivokspapir 4-pkn

Bivokspapir passer supert til å pakke inn mat. De er gjenbrukbare og kan enkelt vaskes rene med kaldt vann og litt mild såpe.

Medlem
311³⁰

Ikke-medlem 362,-

Naturvernforbundet

Nr. 1 - 2020

**BESTILL SELV PÅ WWW.NATURVERN BUTIKKEN.NO
ELLER Fyll UT DENNE KUPONGEN**

Porto og ekspedisjonsgebyr på 95,- tilkommer ved bestilling.

Vennligst merk at kupongbestillinger vil forhånds-faktureres og det belastes da for reell frakt. Faktura sendes per e-post om dette er oppgitt i feltet under, ellers per post.
VARER VIL IKKE BLI SENDT FØR FAKTURA ER REGISTRERT BETALT.

FORNAVN		ETTERNAVN	
ADRESSE			
POSTNR	POSTSTED		
MEDLEM JA ☐ NEI ☐		E-POST/TLF	

Ønsker å bli medlem (Hovedmedlemskap er kr 200,- første år og kr 390,- de resterende år.)

ANTALL	VA RENA VN	FARGE	STR
ANTALL	VARENA VN	FARGE	STR
ANTALL	VARENA VN	FARGE	STR
ANTALL	VARENA VN	FARGE	STR

Sendes til Aksess & Daylight AS, Verpetveien 30, 1540 Vestby. Kundetelefon: 64 98 05 10.

Medlem
443,-

Ikke-medlem 515,-

Hettejakke, dame / herre

Hettejakke med børstet innside. Moderne passform, glidelås hele veien og robuste snorer i hette. Jakkene er utstyrt med en lomme på hver side av glidelåsen. 2x2 rib både ermet og nederkant.

Foto: Naturvernforbundet Hordaland

Silje Østerbø i Naturvernforbundet Hordaland har jobbet med oljefri-kampanjen siden 2008.

Foto: Naturvernforbundet

Nedgravde oljetanker kan forurense grunnen. Derfor bør de fjernes.

Hjalp Norge å bli oljefri

Nå er det forbudt for privatpersoner å fyre med olje og parafin. Det skyldes blant annet kampanjen oljefri.no, som Naturvernforbundet står bak. Dette er historien om hvordan Norge sluttet å fyre med olje.

Tekst: TOR BJARNE CHRISTENSEN
tbc@naturvernforbundet.no

I 2008 tok Naturvernforbundet Hordaland initiativ til prosjektet oljefri.no. Målet var å hjelpe folk med å bytte ut oljefyrte anlegg med fornybare oppvarmingsløsninger. En oljefyr kan gi like høyt utslipp av klimagasser som det årlige utslippet fra 5-7 personbiler. I tillegg kommer utslipp av sot, partikler og skadelige nitrogenforbindelser, som bidrar til dårlig luftkvalitet lokalt.

– Vi fant ut at vi måtte gjøre mer enn bare å peke på de gode løsningene. Skulle vi lykkes, måtte vi gjøre det enkelt for folk å bytte ut oljefyren. Derfor begynte vi å samarbeide med kommuner og installatører. På den måten ble det lettere for folk å få jobben gjort, sier Silje Østerbø, prosjektansvarlig ved Naturvernforbundet Hordaland.

51 kommuner har deltatt

Østerbø begynte å jobbe med prosjektet i 2008. Siden den tid har aktiviteten vært stor. Naturvernforbundet har samarbeidet med alle de store byene; Oslo, Bergen, Trondheim, Stavanger og Kristiansand. I alt 51 kommu-

ner har deltatt i prosjektet. Det har vært holdt informasjonskampanjer og folkemøter over hele landet. Interessen har vært stor, særlig etter at det ble klart at oljefyring ville bli forbudt i 2020.

– Møtene har vært veldig godt besøkt. Over ti prosent av de som mottok informasjon på forhånd av kommunen har stilt opp, forteller Østerbø.

Ønsket forbud mot oljefyring

I 2011 ble Oljefri lansert i Oslo. En gammel oljetank ble stilt ut ved fontenen ved Natio-natheateret, og prosjektet fikk stor oppmerksomhet. Oslo satt seg som mål å bli oljefri innen 2020.

– Allerede i 2010 begynte vi å jobbe målrettet for å få til et nasjonalt forbud mot oljefyring. Da Oslo la fram sin målsetting, kom saken over i et annet spor. Da landets største by stilte seg bak kampanjen, fulgte staten etter, forteller Østerbø.

Etter godt utført lobbyarbeid fra oljefri-kampanjen og en rekke andre aktører, ble det i klimaforliket i 2012 vedtatt forbud mot oljefyring. Året etter tok regjeringen Solberg målsettingen inn i Sundvoldener-

Johannes og Kjellaug Løken skiftet ut oljefyren med en bergvarmepumpe i 2011, da dette bildet ble tatt..

Foto: Laila Borge

klæringen. Regjeringen ville «sikre utfasing av fyring med fossil olje i alle offentlige bygg innen 2018 og forby bruk av fossil olje i oppvarming i alle bygg fra 2020.»

– Det var en stor seier, sier Østerbø.

Salget av fyringsolje har stupt

I 2013 opprettet Enova en støtteordning for utskifting av de fossile anleggene. I perioden fram til 2019 fikk over 16 000 boligeiere støtte til å bytte ut oljefyrer og parafinovner. Oljefri merket en økende trafikk på sine nettsider. Fra 2010 til 2020 ble 6847 forespørsler om fjerning av oljefyr sendt inn via oljefri.no. De siste fem årene kom det mellom 800 og 1000 slike forespørsler årlig. Nettsiden til oljefri.no ble i alt besøkt av mer enn 240 000 unike brukere i løpet av de ti årene. I den samme perioden har salget av fyringsolje og fyringsparafin stupt. I 2010 ble det i Norge

solgt nesten 630 000 liter. I 2019 var tallet sunket til cirka 90 000 liter, en reduksjon på 86 prosent.

Gamle oljetanker

I tillegg til overgangen til fornybare oppvarmingsløsninger, har det vært mye fokus på å bli kvitt nedgravde oljetanker på en trygg måte. Tankene representerer en forurensningsfare fordi det kan oppstå lekkasjer. Slike lekkasjer kan bli en dyr affære for boligeieren, som står ansvarlig for forurensningen.

– De nedgravde oljetankene ble en sak vi jobbet veldig mye med. Det viste seg at det lå en masse nedgravde oljetanker rundt omkring som ingen hadde oversikt over, og ingen visste hvordan de skulle behandle dem, forteller Østerbø.

Naturvernforbundet anbefalte alle å fjerne oljetankene, så fremt det var praktisk

mulig, etter at de var tømt og rensset. Forbundet syntes ikke det var greit at norske hager skulle være fulle av nedgravd søppel. I tiden som kommer vil Naturvernforbundet fortsette arbeidet for fjerning av de resterende oljetankene som fortsatt ligger nedgravd.

Vil kutte 10 TWh

Nå som forbudet har trådt i kraft ønsker Naturvernforbundet å bruke metodikken fra oljefri.no i prosjektet Energismart, som handler om energieffektivisering.

– Veien videre blir nå å jobbe for et kutt på 10 TWh energi i husholdningene innen 2030. Akkurat

som i oljefri.no, kommer vi til å samarbeide med kommuner, boligeiere, håndverkere og næringslivet, sier Østerbø. ■

Hvorfor skal vi stoppe tapet av natur?

Når jeg er ute i skogen, er det åpenbart for meg at vi må ta vare på naturen. Bjørkebladene rasler i vinden, skjeggla-ven henger i raggete strimer, løvsangeren synger. Å erstatte dette med parkeringsplasser virker utenkelig. Likevel blir naturen borte i et skremmende tempo. Beslutningstagere veier opp økonomiske fordeler mot naturens verdi, og naturen taper, gang på gang.

Hanna Nyborg Støstad

«Naturen har en egenverdi, men den har også en reell verdi for oss mennesker. Jo flere konkrete eksempler vi har på naturens bidrag til vår velferd, desto lettere vil det være å overbevise andre om at vi må beskytte den, og at hver kvadratmeter er viktig.»

Tekst: HANNA NYBORG STØSTAD
Fagrådgiver i Naturvernforbundet

Jeg synes ofte det er vanskelig å forstå hva skogen og myra faktisk betyr for meg og deg. Hvis vi kan slå i bordet med konkrete eksempler på hvordan naturen har betydning for enkeltmennesker og samfunn, kan det være lettere å få gjennomslag for vern og restaurering.

Heldigvis har mange tenkt denne tanken, og begrepet «økosystemtjenester» har fått bein å gå på i forvaltning og politikk. Økosystemtjenester, eller naturgoder, er alt naturen gjør for menneskene, fra matvarer til kultur. Også i Norge gjør naturen vår mye for oss.

Regulerende tjenester

«Vi må ofte litt natur for å redde klimaet», sies det, men et av naturens viktigste bidrag er nettopp å regulere klimaet. Naturen på land og i havet tar opp omtrent seksti prosent av alle menneskenes årlige karbonutslipp. Karbonet blir lagret i planter og alger som bruker det til fotosyntese. I en kvadratkilometer myr kan det være lagret like mye karbon som utslippene fra 250 000 flyturer fra Oslo til New York. Jo mer natur vi mister, desto verre blir klimakrisen.

I tillegg til å ta opp CO₂, renser naturen lufta lokalt. Bladene på trærne har små porer som tar opp forurensende gasser, og støvpartikler fester seg på bladoverflaten. Når bladene faller på bakken går forurensningen ned i jorda i stedet for å havne i lungene våre. Små alger som bor i vannet tar opp overflødige næringsstoffer, og jo flere ulike arter av alger som finnes i en bekk, desto mer effektiv rensning av vannet, fordi hver art har hver sin «jobb».

Naturen beskytter oss også fra plutselige katastrofer, slik som flom. Hvis det regner på asfalt, skylles vannet raskt videre, og fosser inn i kjellerne våre. Regner det derimot på en skog eller en myr, vil naturen ta opp vannet. En dott med mose kan suge opp over ti ganger så mye vann som sin egen tørre vekt! De fleste planter drikker gjerne litt ekstra vann i en våt periode, og porøs jord lagrer vannet under bakken.

Jordbruket er helt avhengig av naturens bidrag. Mikroorganismer i jorda resirkulerer næringsstoffer slik at de blir tilgjengelige igjen for potetene våre, og røttene i skogkanten rundt jordene forhindrer erosjon. Humler og blomsterfluer pollinerer epletrærne i Hardanger, mens sultne mariehøner tar knekken på bladlus og andre skadedyr. Ifølge FNs naturpanel vil flere hundre milliarder dollar gå tapt årlig på verdensbasis hvis vi ikke tar vare på pollinerende insekter, og vi risikerer å miste tre fjerdedeler av matvarene våre.

Mat og materialer

Materielle naturgoder er ting vi kan selge, bytte eller forbruke. Torsken vi har til middag kommer fra havet, og ulla i genseren min kommer fra en sau som har beitet på fjellet. Tømmer fra norske skoger brukes til alt fra papir til oppvarming av husene våre, og skogbruket har bidratt med arbeidsplasser og økt velferd for mange.

Høsting av naturen har likevel ikke kommet gratis. I mange tilfeller har vi overforbrukt de materielle godene fra naturen på bekostning av de andre økosystemtjenestene. Jo mer tømmer vi tar ut fra skogen, desto færre trær står igjen for å rense luft og være leveområde for insekter. Den avveiningen har i liten grad blitt gjort tidligere,

og skal vi beholde vår rene luft og stabile klima, må vi tenke oss bedre om når vi bruker naturens tjenester.

Mange forbinder kanskje oppdagelse av nye medisinerplanter med tropiske regnskoger, men også Norge kan være et skattkammer for medisinen. I 1969 var den belgiske mikrobiologen Jean-Francois Borel på ferie på Hardangervidda, og tok med seg litt jord hjem til laboratoriet. I jordprøven fant han en liten sopp, som han brukte som base for medisinen Ciklosporin. Den brukes nå blant annet til behandling av autoimmune sykdommer.

Kulturelle tjenester

Opplevelsen vår av naturen er viktig. Forskning viser at å være ute i naturen er godt for både fysisk og mental helse, og kan til og med forebygge selvmord. Men mye av vår kultur og identitet er også bygget rundt naturen. Hvis naturgrunnlaget for reindrifta går tapt, forsvinner

også mye av den unike samiske kulturen. Selv knytter jeg mye av min identitet til det å være ute i skog og mark, og slike abstrakte verdier er også viktige å ta vare på. FNs naturpanel-rapport har vært viktig for å spre kunnskap om at det ikke bare er materielle verdier som teller for vår velferd som mennesker, men at opplevelser, sjelefred og identitet også er viktige økosystemtjenester vi må ta vare på.

Naturen har en egenverdi, men den har også en reell verdi for oss mennesker. Jo flere konkrete eksempler vi har på naturens bidrag til vår velferd, desto lettere vil det være å overbevise andre om at vi må beskytte den, og at hver kvadratmeter er viktig. ■

Kilder:

FNs Naturpanel
Sabima sine nettsider
Store norske leksikon

I en kvadratkilometer myr kan det være lagret like mye karbon som utslippene fra 250 000 flyturer fra Oslo til New York. Jo mer natur vi mister, desto verre blir klimakrisen.

Foto: Magnus Halsnes/Flickr.com

Klær engasjerer. Årets klesbyttedag måtte dessverre avlyses, men i fjor var det fullt hus i Oslo og på rundt 120 andre steder i landet. Hva skal du gjøre for å hindre smitte gjennom klær?

Foto: Amanda Iversen Orlich

Rene klær – tekstiler og smitte

Utbrudd av koronaviruset har gitt renslighet økt oppmerksomhet. Her er noen tiltak for å vaske klærne bedre. Ingun Grimstad Klepp og Kjersti Lassen fra Forbruksforskningsinstituttet SIFO/OsloMet deler sine beste tips for klesvask i koronatid.

Helsevesenet bruker ikke bare munnbind, men også beskyttelsesklær i kontakt med personer som kan være smittebærere. Dette taler sitt tause språk om at smitte kan overføres via klær. Det er mye vi ikke vet om korona, men det vi vet viser at å vaske hender ikke er det eneste som kan bidra til å forhindre smittespredning.

Det er hittil sagt og skrevet lite om klesvask og korona. I Folkehelseinstituttets (FHI) råd til pasienter som isoleres i hjemmet finnes følgende knappe beskjed: «Brukte tekstiler og sengetøy legges rett i vaskemaskin og vaskes på minimum 60 grader».

Bedre rutiner

– Et helt sentralt prinsipp for å hindre smitte, er å holde det rene og det skitne adskilt, sier SIFO-forsker Ingun Grimstad Klepp.

Hun har skrevet boken Lettstelt, rene klær med lite arbeid og miljøbelastning, med formidling av kunnskap om klesvask til den norske befolkning. På sykehus er dette bygd inn i veggene, og transporten av de skitne klærne følger ikke samme rute gjennom huset som de rene. Vi kan også tilstrebe en adskillelse mellom klær som kan være smittefarlige, og alt annet.

– Det er ikke mulig å praktisere en kles-

Verdensmestre i oppussing

vask hjemme som tilsvarende kravene til renhet som settes i helseinstitusjoner, men mye kan gjøres for å forbedre rutiner i situasjoner der alvorlig sykdom truer, sier Klepp.

Skille det skitne fra det rene

Er en i husstanden syk, så husk å oppbevare skittentøy fra den syke godt adskilt fra annet skittentøy og fra rent tøy. Ideelt sett bør det legges rett i vaskemaskinen. Vask hendene etter håndtering av skittentøy. Har du sår, bruk plaster.

– Husk at skittentøy er nettopp det: skittent. Det betyr grundig vask av hendene, sier Klepp.

– I husmorbøkene før i tiden var det selv sagt å bruke eget forkle for å beskytte de rene klærne under arbeid med skittent tøy. Vær oppmerksom på at alt som har vært i kontakt med skittentøy, klærne dine, gulv, bord, hender og så videre er skittent – om du faktisk ønsker å hindre smittespredning.

Oppbevaring av skittentøy

I rådet fra FHI skal tøyet «rett inn i maskinen», men det er selvsagt ikke alltid mulig. Derimot er det en idé å tenke gjennom hvordan vi oppbevarer skitne klær. I vaskemaskinen blir alt like rent – og skittent. Det er ikke forskjell på det som tas ut av samme maskin.

–Å blande klær og tekstiler fra en syk person sammen med andres klær, og så vaske det på under 60 grader er ikke lurt. Vask på de av FHI anbefalte 60 gradene, la dem så ligge separat fra annet rent tøy, er rådet fra Klepp.

Høy temperatur og desinfisering

– Et problem med kravet om minst 60 grader er at svært mange klær ikke tåler det. Er en i familien syk kan det være lurt å bare benytte de klærne som tåler så høye temperaturer, sier Klepp.

Klær kan beskytte mot smitte, for eksempel i form av munnbind og hansker. Om dette ikke er engangsprodukter må de desinfiseres. Vask på 95 grader er det nærmeste man kommer i en vanlig vaskemaskin. Klær i ull kan ikke vaskes slik. Dersom du har behov for å desinfisere ull kan det gjøres gjennom koking.

– 10 minutter like under kokepunktet er en effektiv måte å desinfisere det meste. Bruk en gryte og rikelig med vann og ikke rør! Tenk at det er torsk du koker, råder Klepp. ■

Vi nordmenn er verdensmestere i å pusse opp og oppgradere hjemmene våre. Hvert år bruker vi nærmere 90 milliarder på oppussing og over 20 milliarder av disse er kun til møbler og innredning.

Ved å bytte ut, rive ned og pusse opp skaper vi store mengder avfall. Vi kaster mange fullt brukbare møbler og legger fungerende elektronikk i skuffa til fordel for nye spennende produkter som er omtrent helt like. Men med litt innsats kan spisebordet få et nytt liv etter en overflatebehandling, kanskje i eget hjem eller til glede hos noen andre? Med litt nøkternhet kan smarttelefonen bli brukt noen år til om man rydder litt lagringsplass, selv om den nyeste modellen har et bittelitt bedre kamera. Det er verken miljøvennlig eller økonomisk å fortsette bruksmønsteret vi har i dag, og noen ganger handler oppussing og utskiftning mer om et behov for forandring enn nødvendighet. Heldigvis finnes det enklere og mindre miljøbelastende måter å oppnå samme resultat på. Man kan rett og slett ommøblere litt eller forandre på gardiner, puter og bilder på veggen for å få en ny stue. Et nytt deksel på telefonen gjør at den føles som ny.

Stor terskel?

Det kan for mange føles som en stor terskel å skulle reparere selv. Lar det seg reparere? Får jeg til å reparere det selv? Er det ikke enklere å kjøpe nytt? Det meste lar seg reparere, i alle fall av en håndverker. Det som ikke lar seg reparere er ofte dårlige produkter som i utgangspunktet gjerne går i stykker fordi det ikke var ment å vare over lang tid. Det er derfor viktig at vi alle ser etter kvalitet når vi handler nytt. Virker det som et produkt som vil holde så lenge som forventet? Lar det seg lett reparere? Kan det vedlikeholdes? Om det ikke tilfredsstillende disse kravene, så bør man tenke seg om og se etter bedre alternativer. Er det for billig og godt til å være sant? Ja, da er det ofte det.

Ta vare på det du har

Hvorfor bør man reparere? Det er helt klart best for miljøet at alle ressurser man tar i bruk blir holdt i omløp så lenge som mulig. Klarer man ikke det, så ender man opp med å utvinne unødvendige ressurser, skape større avfallsmengder og enda

Tekst: MARTIN LEANDER MØINICHEN BRANDTZÆG
mb@naturvernforbundet.no

høyere utslipp fra produksjon og transport. Dette har igjen påvirkning på både dyre- og menneskeliv. Ved å ta vare på det du har istedenfor å kjøpe nytt bidrar du til; redusert press på verdens landarealer, mindre forurensning, lavere energiforbruk, redusert vannbruk, redusert press på verdens ikke-fornybare naturressurser, laver klimagassutslipp og mindre avfall. For å nevne noe. Listen over gode argumenter er lang, men blir ofte overskygget av pris og beleilighet. Og det er nok ikke tilfelle at det er så dyrt å reparere, men heller at det er så urimelig billig å kjøpe nytt. Skal man se på tiden og arbeidet det legges i å produsere, vedlikeholde eller reparere et plagg eller et møbel, vil ikke det reparatøren eller håndverkeren tar være så dyrt likevel.

Nullsats gir bedre kår

Vi må innse at det er vanskelig å konkurrere med store internasjonale selskaper som selger masseproduserte artikler for så å si ingenting. Derfor er det viktig at Norge nå blir mer sirkulær og at norske myndigheter iverksetter en rekke tiltak for å få dette til. Naturvernforbundet har foreslått å innføre nullsats for merverdiavgift på reparasjoner. Da kan det bli lettere for håndverkere å tilby reparasjoner fremfor nysalg. Naturvernforbundet foreslår også utvidet reklamasjonstid for flere produktgrupper. Da vil det bli mindre lønnsomt å lage eller selge dårlige produkter. Salg av importerte produkter må også bli dyrere gjennom for eksempel avgifter. Dyrere produkter vil også gjøre reparasjon lønnsomt, for mange sammenligner prisen for reparasjon med prisen for å kjøpe nytt.

Og er det noe man ikke kan sette en prislapp på, så er det gleden over å ha reparert sine egne ting. ■

FIKSA DET!

Inger fiksa det!

Hvem har vel ikke stått og sett på et stygt gammelt plastbord og lurt på om det er på tide å kjøpe noe nytt? Inger Melbye vet bedre råd og er vinner av Naturvernforbundets fiksekonkurransen.

Du kan gni og vaske så mye du vil, gå på med børster og såpevann, men når skitten først har satt seg i plasten er det nesten umulig å få den ren. Mange har slike plastbord, og de pynter ikke akkurat opp på terrasser og hager i de tusen hjem. Ofte kan plasten være skadet med hull og riper. Finnes det noe håp for et slikt bord?

– Jeg hadde et verandabord som var kjekt å ha, men det var utrolig stygt, forteller Melbye.

Reparerte med plast fra isbokser

Hun bestemte seg for å reparere bordet i stedet for å kvitte seg med det.

– Det var noen hull i bordet som jeg reparerte med plast fra tomme isbokser og en limpistol, forteller Melbye.

Neste skritt var å gi bordet en penere overflate.

– Jeg kjøpte en voksdukrest, som jeg limte på med lim beregnet for vinylbelegg. Jeg hadde en rest i kjelleren. Deretter malte jeg kanten av bordet sort, forteller Melbye.

Står ute hele året

Dermed var forvandlingen skjedd, og det var hverken dyrt eller tidkrevende. Alt som skulle til var litt lim, en isboks og en rest av

en voksduk. I stedet for å ende som søppel, er Melbyes bord nå sikret et langt liv på terrassen hennes.

– Nå står bordet ute hele året uten at jeg skjemmes over det, forteller Melbye. ■

Bli med i fiksekonkurransen!

Har du reparert, pusset opp eller fikset noe som var ødelagt eller utgått på dato? Send oss bilder og bli med i konkurransen! Klær, møbler, sko, sykler, bålpanner eller helt andre ting: Vi er

interessert i alt som var utgått/ødelagt og som er satt i stand for videre bruk. I hvert nummer av Natur & miljø kåres en vinner, som får et bokgavekort på 500 kroner.

Slik kan du delta

- Send ett eller flere bilder av det du har fikset i jpg- eller png-format til tavarepa@naturvernforbundet.no
- Vi vil også gjerne ha bilder av hvordan det så ut før fiksing/oppussingen.
- Skriv noen linjer om hvordan du gjorde det og hva du synes om resultatet.
- Skriv «Fiksa det» i emnefeltet på e-posten.
- Av praktiske årsaker tar vi kun imot digitale bilder, sendt på e-post.

Det er nok ledningen!

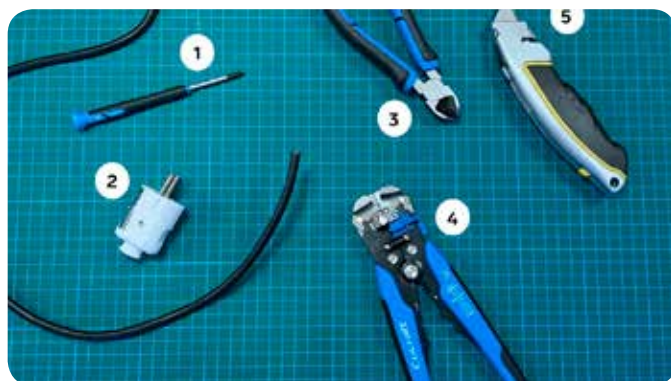
Dersom hårføneren, strykejernet eller høretelefonene slutter å virke er det veldig, veldig ofte på grunn av en ødelagt ledning. Eller mer spesifikt: det er har skjedd noe inni pluggen som går i vegg. Det er ganske lett å fikse selv, men hvis ikke det frister starter prisen på ca 150 kroner for å få det fikset hos en elektroreparatør. Men altså, har du bittelitt teknisk kunnskap og noe verktøy er dette både lovlig og lett å fikse selv! Og du vet hvordan det er – det du fikser selv, det kaster du aldri.

NB!

Du må ikke fikle med det elektriske anlegget i huset ditt. Sitter det fast – ikke rør. Du skal heller ikke bytte pluggen eller kontakter på apparater som bruker mer enn 25A, som for eksempel en kokeplate. Spør fagfolk hvis du er usikker.

Dette trenger du:

1. En liten skrutrekker
2. En ny plugg
(fås mange steder, fks. på Clas Ohlson)
3. En avbitertang
4. En avisoleringstang eller
5. En tapetkniv

Ok, la oss gjøre dette her:

1. Først klipper du av den gamle pluggen. Inni ledningen vil du se tre nye ledninger. En brun, en blå og en gul/grønn. Den gul/grønne er jording, mens brun og blå leder strømmen.

2. Først må du ta av det ytterste laget av isolering. Legg ledningen inni den nye pluggen for å se hvor mye du skal ta av. Hvis du ikke har en avisolasjonstang, kan du skjære forsiktig rundt isolasjonen med en tapetkniv. Pass på og ikke skjær inn i ledningene som ligger inni. Knekk litt på ledningen for å få isolasjonen til og åpne seg, og trekk av isolasjonen.

3. Neste steg er å avisolere de innerste ledningene. Du skal avisolere nok til at de kommer inn i festene sine inne i pluggen. Vær ekstra forsiktig så du ikke skjærer for dypt. Hvis kobbertrådene fra de ulike ledningene kommer borti hverandre vil du få en kortslutning. Les - et smell.

4. Videre må du åpne den nye pluggen.

5. Ok. Skru de avisolerte ledningene fast i sine respektive plasser. Den gul/grønne skal i midten. Den blå skal til venstre, og den brune skal til høyre for denne.

6. Skru igjen pluggen. Voila! Du klarte det!

Så kan du rope “HURRA, JEG GREIDE DET!” Eller... sjekk at det virker først...

- Ganske fantastisk hva vi har klart å redde

Det er mye å si om regjeringen Solbergs innsats for naturvernet. Men når det gjelder vern av vassdrag har naturvernere fått medhold i svært mye. – Ganske fantastisk, egentlig, sier elvevernnestor Per Flatberg.

Tekst: KRISTIAN SKJELLUM AAS
ka@naturvernforbundet.no

Egentlig burde vi ha møtt Flatberg ved en foss. Men koronatiltak og hjemmekontor gjør at det aller meste av kontakt må foregå via telefon og nett. Likevel klarer vi å treffe på Flatberg i naturen. Han er på vei ut i marka, og er stolt over det som har skjedd i vassdragssaker de siste årene.

– Det er tydelig at regjeringen har hatt tilitt til Naturvernforbundet og andre deler av miljøbevegelsen i disse sakene. Men dette har ikke kommet av seg selv. Dette er et resultat av langsiktig og planmessig arbeid fra Naturvernforbundet, i kompaniskap med andre naturorganisasjoner, lokale vernegrupper, brukere av vassdragsnaturen og andre gode krefter, sier Flatberg.

Vill, vakker og fornybar

I 2013 laget Naturvernforbundet heftet «Vill,

vakker og fornybar». Her ble det presentert 12 vassdrag som Naturvernforbundet mente det var viktig å ta vare på, der det eksisterte planer om utbygging. Av disse er åtte reddet fra utbyggingsplanene, og Øystesevassdraget ble sågar varig vernet, som det første vassdraget i Norge på ti år. Heftet ble oppdatert i fjor, og Flatberg håper selvfølgelig på minst like god uttelling i denne runden.

– Naturvernforbundet har hatt solide høringsuttalelser, og en god plan for hva vi har ønsket å oppnå. Gjennom lobbyarbeid, møtevirksomhet, allianser, vassdragstreff, samarbeid med andre organisasjoner og samarbeid med lokale vernegrupper har vi fått satt søkelyset på disse sakene. Det gir resultater, sier Flatberg.

Vassdrag som er reddet:

- Oterholtfossen i Bøelva, Bø, Telemark
- Turrelva, Tromsø, Troms
- Vigdøla, Jostedal, Sogn
- Garbergelva, Selbu, Trøndelag
- Øystesevassdraget, Hardanger
- Opo, Odda, Hardanger
- Dalelva/Rullestadjuvet, Etne, Sunnhordland
- Gjengedalselva, Gloppen, Nordfjord
- Langedalselva, Hellesylt, Sunnmøre
- Vinda, Øystre Slidre, Valdres
- Skurvedalsåna, Lysefjorden, Rogaland
- Trongfossen, Namsskogan, Trøndelag
- Einunna, Folldal, Innlandet
- Messingåga, Rana, Nordland
- Nundalselvi, Årdal, Sogn
- Hovda, Åmot/Stor-Elvdal, Innlandet
- Eima, Geilo, Hallingdal
- Breimselva, Gloppen, Nordfjord

Så glade ble de for at Øystesevassdraget ble bevart. Per Flatberg, Synnøve Kvamme og Silje Ask Lundberg er tre av mange naturvernere som har bidratt til de mange seirene i vassdragssaker de siste årene.

Foto: Bergen og Hordaland Turlag

Ola Elvestuen var viktig

– Tidligere klima- og miljøminister Ola Elvestuen var viktig i dette arbeidet. Han har holdt fokuset hele veien, og har kjempet for vassdragsnaturen internt i regjeringen. I tillegg har møtene vi har hatt med de aktuelle departementene, sammen med lokale vernegrupper og lokallag, vært viktige for å løfte sakene, sier Flatberg.

Men selv om mange vassdragsslag er vunnet de siste årene, minner Flatberg om at man fortsatt taper enkelte utbyggingssaker med store konsekvenser for elvenaturen. Nedre Otta i Gudbrandsdalen, Godfarfossen ved Dagali og Tolgafallene, den siste sammenhengende strykstrekningen i Glomma som ikke var utbygd, nevnes spesielt av Flatberg som bitre tap.

– Jeg har sjelden hørt Elvestuen banne, men da det ble vedtatt å gi tillatelse til utbygging av Tolgafallene i Glomma kom det noen gloser, ler Flatberg.

Vassdragstreff i haust

Naturvernforbundet, Den norske turistforening og Tokke kommune arrangerer vassdragstreff i Dalen i Telemark helga 4.–6. september 2020. Treffet startar med middag fredag kveld. Laurdagen er sett av til seminar rundt to tema: Å hindre planlagt vasskraftutbygging i Lårdalsåi der Vest-Telemark Kraftlag har konsesjon, samt å bidra til eit best mogleg resultat for den pågåande revisjonen

av Tokke-Vinjeutbygginga, der Statkraft er utbygger. Dette blir belyst med foredrag med ulik vinkling på dei to utbyggingssakene.

Laurdag blir det ein pause i seminaret med synfaring av Tokkeåi, som er sentral i revisjonssaka. Søndag blir det synfaring av Lårdalsåi.

Overnatting skjer på Dalen Bed & Breakfast, og der er det alt no mogleg å tinge rom.

Vassdragstreff

Naturvernforbundets årlige vassdragstreff er forumet der elvevernerne har møttes for å inspirere hverandre til felles kamp for våre elver. I år planlegges det vassdragstreff i september i Dalen i Telemark, sammen med Den norske turistforening. Det foregår for tiden revisjoner av kraftverkernes conse-

sjonsvilkår, og Naturvernforbundet kjemper for at de nye vilkårene skal gi elvenaturen bedre kår. Høstens treff har som hovedmål å sette fingeren på to saker: utbyggingsplanene i Lårdalsåi og revisjonen av konsesjonsvilkårene for Tokke-Vinjeutbyggingen. ■

Klimasøksmål til Høyesterett

Søksmålet som Greenpeace og Natur og Ungdom har fremmet mot den norske stat, med Naturvernforbundet og Besteforeldrenes Klimaaksjon som partshjelp, kommer til behandling i Høyesterett som plenums sak.

Tekst: KRISTIAN S. AAS
ka@naturvernforbundet.no

Søksmålet skal behandles som en særlig prinsipiell sak, og blir derfor ført for Høyesterett i plenum, med alle 19 dommere til stede. Det avgjorde justitiarius i april. Plenumsbehandling er en sjelden affære, og ble sist brukt i 2018 i den såkalte Nesseby-saken.

– Historisk søksmål

Saken dreier seg om 23. konsesjonsrunde, da det ble gitt tillatelser til oljeleting lenger nord enn noen gang før. De saksøkende organisasjonene mener dette bryter grunnlovens paragraf 112, som gir alle rett til et levelig miljø, og at staten skal iverksette tiltak som sikrer denne retten. Ved å gi oljeindustrien områder i Barentshavet og Arktis mener organisasjonene at denne retten brytes.

– Dette er et historisk søksmål – noe en plenumsbehandling i Høyesterett bekrefter. Lovene som er gjeldende for utviklingen av landet vårt, må fortolkes i lys av den tiden vi lever i. Det forventer vi at landets fremste dommere gjør. Vi har full tro på at denne saken kan vinnes, sier Silje Ask Lundberg, leder i Naturvernforbundet.

Greenpeace fornøyd

– Vi er veldig fornøyd med at Høyesterett skal vurdere om staten brøt Grunnloven da de valgte å tildele nye oljelisenser i Arktis. Vi mener staten må dømmes, og at oljelisensene må kjennes ugyldige. En seier vil være historisk og ha store, reelle konsekvenser for klimaet, sier Frode Pley, leder i Greenpeace Norge.

2019 ble året for de store klimastreikene blant ungdom. Nå blir klimasøksmålet behandlet i Høyesterett.

Foto: Tor Bjarne Christensen

Bare ti prosent av sakene som ankes til Høyesterett tas opp, og bare i spesielle tilfeller behandles sakene i plenum av hele Høyesterett, i gjennomsnitt en gang annethvert år. At klimasøksmålet nå skal få plenumsbehandling er en bekreftelse på at saken vurderes som prinsipielt viktig.

– Stort spark i baken

– Klimasøksmålet i Høyesterett blir et stort spark i baken på alle norske politikere. De har ikke greid selv å gjøre det våre rettigheter krever av dem; Å bevare naturen og et levelig klima. Vi skal overbevise Høyesterett om at grensa ble krysset da regjeringa tildelte nye oljelisenser i verdifulle havområder i Arktis, sier Therese Hugstmyr Woie, leder i Natur og Ungdom.

Selv om staten ble frikjent av Borgarting lagmannsrett, inneholdt dommen flere viktige seire for miljøet. Den slo fast at miljøparagrafen er en rettighetsbestemmelse som gir oss alle rett til et levelig miljø. Retten var også tydelig på at Norge har et ansvar for kli-

maskaden som norsk olje og gass som brennes i utlandet forårsaker.

Vant frem i Nederland

Rett før jul i 2019 vant et klimasøksmål frem i Nederland. Her var det staten som hadde anket en dom fra lavere rettsinstans om at klimagassutslippene måtte reduseres med 25 prosent fra 1990 til 2020. Dommen er basert på menneskerettighetskonvensjonen, en konvensjon som også Norge er del av. Nederland har imidlertid ikke en miljøparagraf i sin grunnlov, slik Norge har. Det norske klimasøksmålet baserer seg også på en konkret tildeling av lisenser til oljeleting, mens den nederlandske Urgenda-saken baserte seg på et generelt krav om utslippskutt.

– Det er flott å se at Høyesterett knesetter det ansvaret som vestlige land som Nederland har for verdens klima. Nå håper vi at denne dommen kan stå som et godt eksempel også for Norge, sa Frode Pley i Greenpeace til Teknisk Ukeblad da den nederlandske dommen kom. ■

Bli Naturvenn (fast giver)

Som fastgiver bidrar du til langsiktig arbeid for natur og klima.

I over hundre år har Naturvernforbundet vist at naturvern nytter. Uten din støtte hadde naturen vært fattigere, elvene tørrere, skogene mindre, forurensningen større og løsningene lengre unna.

Slik blir du fast giver

Du kan opprette en avtale med banken din via Min side-tjenesten vår som du finner på minside.naturvernforbundet.no

Foto: Bård Loken

Gi et valgfritt fast beløp i måneden! Fyll ut skjema nedenfor og send inn.

Riv av, brett og stift sammen og send inn. Porto er allerede betalt.

Ja! Jeg vil bli Naturvenn (fast giver):

Fyll ut hvite felter. Vennligst bruk blokkbokstaver.

Mottaker:
Norges Naturvernforbund

Mottakers konto:
7874 05 56028

Avtale Giro

Personopplysninger

Navn:

Adresse:

Postnr:

Sted:

Telefon:

Epost:

Personnummer
11 siffer*:

Belast mitt kontonr:

KID:
(fylles
ut av
oss)

Jeg ønsker ikke varsel i forkant av hver betaling.

Jeg ønsker at min konto bli trukket hver måned med:

125 kr

annet beløp:

Beløpsgrense pr trekk:

Beløpsgrense pr trekk kreves av Finansavtaleloven.
Hvis beløpsgrense ikke fylles ut, vil den bli satt til
800,- pr trekk. Du vil likevel trekkes som avtalt.

Sted, dato og underskrift

Kupongen sendes med svarsendingsavtale eller til:

Naturvernforbundet, Mariboegate 8, 0183 OSLO

Naturvernforbundet

*Oppgi personnummer dersom du ønsker skattefradrag for gaver som årlig utgjør mer enn 500 kroner. Vi vil rapportere støtten til Skattedirektoratet. I januar/februar vil du få tilsendt en bekreftelse på innberettet beløp, og beløpet kommer på selvangivelsen.

La naturen gå i arv

I over hundre år arbeid har vi vist at naturvern nytter. Ønsker du å etterlate en gave for å sikre våre felles naturverdier, kan du testamentere et beløp til Naturvernforbundet.

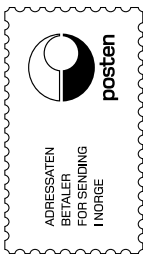
Familie kommer alltid først. I Norge er det arveloven som bestemmer hvordan arv fordeles. Du kan trygt velge å donere til gode formål og samtidig sikre at barn og ektefelle får sin del. Størrelse på donasjon ved arv er det du som velger.

Les mer på www.naturvernforbundet.no/testament

Foto: Jon Østeng Hov

www.Naturvernforbundet.no | Tlf: 23 10 96 10 | naturvern@naturvernforbundet.no

Naturvernforbundet
Svarsending 0362
0090 Oslo

.....
Riv av, brett og stift sammen og send inn. Porto er allerede betalt.

Gravlegg gigantiske veiprosjekter

Nye Veier AS foreslår å bygge ut E134 til en firefelts motorvei for 110 km/t, som kan kutte kjøretida med bil mellom Bergen og Oslo til fire timer. Prislapp: Opp mot 150 milliarder kroner.

– Dette føyer seg inn i rekka av gigantiske veiplaner som aldri må realiseres. Statens vegvesen viser tydelig at motorveier for lave trafikkmengder som dette er snakk om, er samfunnsøkonomisk ulønnsomme. Slike veier vil også føre til enorme naturinngrep og skape mer veitrafikk, da flere vil begynne å kjøre vil og pendle over lengre distanser – og det blir mer godstransport med lastebil framfor tog, sier Holger Schlaupitz, fagsjef i Naturvernforbundet.

Neste år skal Stortinget vedta en ny transportplan for perioden 2022–2033.

– Signalene vi får, er at det blir strengere prioriteringer i den nye planen. La oss heller bruke mer penger på å ruste opp og vedlikeholde eksisterende veier i hele landet framfor å bygge enorme, ulønnsomme motorveier med store naturinngrep som skaper

Her, over Haukelifjell, ønsker Nye Veier firefelts motorvei.

Foto: Vegard Iglebæk/CC/Flickr.com

store klimagassutslipp fra byggeprosessen. Folk trenger veier de kan stole på. Og E134 bør rustes opp og bli mer trafiksikker. Men det kan gjøres for langt mindre penger, noe som gjør at en større del av veinettet i landet kan utbedres, påpeker Schlaupitz.

– Samtidig trengs det også penger til å bygge ut kollektivtransporten og legge bedre til rette for sykling, særlig i og rundt de større byene. Og så må jernbanen rustes

opp, blant annet for å kunne ta unna mer av lastebiltransporten som dundrer gjennom små byer og tettsteder mellom landsdelene. Jeg håper samferdselsminister Knut Arild Hareide følger opp det han sa da han tiltrådte, nemlig at klima og trafiksikkerhet må få høy prioritet. Da må han droppe slike gigantiske motorveiplaner, avslutter Schlaupitz. ■

Advarer mot kvartsgruve

■ Naturvernforbundet har frarådet næringsminister Iselin Nybø å tillate dagbrudd for utvinning av kvarts på Nasafjell i Nordland.

– Hvis næringsdepartementet sier ja til ekspropriasjon av dette området, vil det stride med en rekke lover og internasjonale konvensjoner, sier Bjørn Økern, fylkesleder i Naturvernforbundet i Nordland.

Den planlagte gruva ligger ved oppstigningen til Saltfjellet i Nordland, like ved grensen til Saltfjellet nasjonalpark og landskapsvernområde. Her finnes det to kvartsleier, som ble oppdaget i 1962, og Elkem har nå søkt om ekspropriasjon av området for å anlegge to dagbrudd for å ta ut kvarts.

Området har vært benyttet av norske og svenske reindrifts-samer i mer enn 800 år. I dag har tre svenske samebyer og to norske reinbeitedistrikter med til sammen 260 personer sitt utkomme i området, hvor det årlig oppholder seg cirka 40 000 reinsdyr. Dagbrudd og gruvevirksomhet vil gjøre det umulig å flytte dyrene, noe som vil føre til at driften må legges ned for flere siidaer.

Naturvernforbundet møtte i mars næringsminister Iselin Nybø for å informere om saken.

– Hvis Regjeringen tillater dette, vil det ramme samisk reindrift og sårbart dyreliv hardt, sier fagrådgiver Ingvild Fonn Asmervik i Naturvernforbundet.

Aktiv når det passer deg – våre nye grupper på Facebook!

■ I forbindelse med ekstrem medlemsvekst i over ett år, og nå en koronakrise, har Naturvernforbundet etablert et nytt konsept med Facebook-grupper og tematiske nyhetsbrev. Her kan medlemmer engasjere seg og vise frem sin entusiasme for natur og miljø. Vi vil at våre nye Facebook-grupper skal bli trygge havner hvor Naturvernforbundets medlemmer skal kunne diskutere i en vennlig tone og hvor diskusjonene bidrar til å øke vår felles bevissthet og handlekraft. Bli med i gruppene, og bidra til at det blir et hyggelig sted for alle naturvernere!

Føreløpig har vi grupper med disse temaene: Miljøvennlig familie, Den naturvennlige hagen, Plast, Den nye naturen og Klimaforum.

Her er forsiden til en av de nye Facebook-gruppene til Naturvernforbundet, Miljøvennlig familie.

Leking med snøscooter i fjellside-
dene i Vang i Valdres.

Foto: Tore Hoell

Skuffet over skuterforslag

■ Naturvernforbundet er svært skuffet over forslaget fra Stortingets energi- og miljøkomite om å åpne for privat transport med snøskuter i hytteområder.

– Vi opplever det som helt utidig at dette fremmes i Stortinget nå, samtidig som Klima- og miljødepartementet allerede har en sak ute på høring om nettopp regelverket for snøskuterkjøring til hytter, sier Christian Børs Lind, fagrådgiver i Naturvernforbundet.

Forslaget vekker bred og sterk motstand fra friluftsliv- og hytteinteresser. De mener forslaget innebærer omfattende og uønsket kjøring rundt folks hytter. I et brev til Stortingets energi- og miljøkomite fraråder følgende organisasjoner at vedtaket fattes: Norsk Friluftsliv, Norges Hytteforbund, Den Norske Turistforening, Friluftsrådernes Landsforbund, Sabima, Naturvernforbundet og Foreningen Fjellfanten.

Fredag 19. mars kom innstillingen der Senterpartiet, med støtte fra Arbeiderpartiet, vil åpne for privat bruk av snøskutertransport. I dag er det kun de som har 2,5 km eller mer fra brøytet bilvei til hytta, som kan søke om bruk av egen snøskuter for transport av bagasje og utstyr. Nå vil Senterpartiet fjerne avstandskravet helt, og Arbeiderpartiet har gitt sin foreløpige støtte til forslaget.

Mer marint vern nå!

– Norge er en viktig havnasjon, og norske havområder er seks ganger større enn landarealet vårt. Likevel ligger vi langt etter med det marine vernet. Nå trenger vi fortgang i arbeidet med å verne verdifulle områder i havet og langs kysten, sier Silje Ask Lundberg, leder i Naturvernforbundet.

Norge har gjennom Konvensjonen om biologisk mangfold og FNs bærekraftsmål forpliktet seg til å verne minst 10 prosent av kyst- og havområdene innen 2020, men arbeidet har gått sent. Så langt er bare 3,1 prosent av slike områder vernet innenfor territorialfarvannene. Tar vi med hele den økonomiske sonen, blir vernet langt mindre.

– Regjeringen er veldig villig til å legge til rette for næringsvirksomhet, oljeleting og oppdrett. Den har til og med åpnet for gruvevirksomhet på havbunnen. Da er det utrolig flaut at Regjeringen har satt hele den marine verneplanen på vent, sier Ask Lundberg.

Marin verneplan

Et bredt sammensatt rådgivende utvalg

Straumen i Inderøy, med verneforeslåtte Børgin til høyre for tettstedet.

Foto: Ingolf Zeiner Petersen/Flickr.com

anbefalte i 2004 vern av 36 marine områder langs kysten vår.

Blant områdene som ligger klare for vern finner vi Børgin og Skarnsundet i Trondheimsfjorden.

– Dette er to svært verdifulle marine områder med særegent artsmangfold av nasjonal og internasjonal verdi. Vernet vil ikke være til hinder for dagens aktiviteter, men det er viktig at vi nå får vernet disse biologiske oasene

mot framtidige inngrep. Børgin og Skarnsundet har blitt brukt i undervisning og forskning siden 1870, og er viktige referanseområder for forskning og overvåking. Vernet vil også bidra til å sikre verdifulle økosystemtjenester, blant annet store rekreasjonsverdier for lokalbefolkningen, et rikt fritidsfiske, samt unike og intakte naturområder i turismesammenheng, sier Ingerid Angell-Petersen i Naturvernforbundet i Trøndelag. ■

Krever koronatiltak for natur og klima

Elleve miljøorganisasjoner har gått sammen om felles krav overfor regjeringen, for å sikre at tiltakene mot den økonomiske nedturen etter koronapandemien blir til gunst for natur, miljø og mennesker.

Leder Silje Ask Lundberg i Naturvernforbundet var i slutten av april i videomøte med statsminister Erna Solberg, for å legge frem sine forslag til hvordan man skal få næringslivet på beina etter koronakrisa. Lundberg presenterte da kravene som elleve miljøorganisasjoner har gått sammen om, og som skal peke vei mot et

Leder Silje Ask Lundberg i Naturvernforbundet i videomøte med statsminister Erna Solberg

mer miljøtilpasset samfunn og næringsliv når vi vender tilbake til et mer høvelig aktivitetsnivå i økonomien.

Koronapandemien, og tiltakene for å sikre oss mot smitte, fører til en stor, global krise for økonomi, helse og samfunn. Krisen får store negative konsekvenser for enkeltmennesker og samfunnsfunksjoner. Vi kan likevel bruke krisen konstruktivt til å ta nye retningsvalg og omstille

samfunnet i en mer miljøvennlig retning. Omstillingen må starte allerede med krisepakken for norsk økonomi. Elleve miljøorganisasjoner foreslår derfor ulike tiltak som tar samfunnet i denne retningen og som samtidig styrker sysselsetting og aktivitet i norsk økonomi. Flere av tiltakene kan med fordel utredes nærmere av Miljødirektoratet, mener organisasjonene.

De foreslår tiltak innen ti ulike områder. Disse er:

- Satse på naturbaserte løsninger på klimakrisen
- Redusere oljeavhengigheten
- Unngå krisetiltak som er direkte skadelig for natur og klima
- Intensivere restaurering av natur
- Styrke kommunenes miljøarbeid
- Styrke tilskudd til miljøtiltak
- Utbedringer og satsning på framtidens transportløsninger
- Et mer bærekraftig og rettferdig landbruk
- Krisebistand til friluftslivsorganisasjonene
- Internasjonal solidaritet

Naturvernforbundet, Natur og Ungdom, Sabima, WWF, Spire, Miljøagentene, Regnskogfondet, Greenpeace, Utviklingsfonder, Framtiden i våre hender og Forum for utvikling og miljø er organisasjonene bak kravene. Brevet som de har sendt, er tilgjengelig på Naturvernforbundets nettsider. ■

Lederens hjørne

Silje Ask Lundberg
Leder i Naturvernforbundet

En helt annerledes vår

Tidligere i år var planen min å reise på hytta i Sørreisa i påsken, besøke familie i Bodø, jobbe i Oslo og reise på landsmøte i Førde. I stedet har jeg, som så mange andre, vært hjemme i flerfoldige uker, vaska hendene grundig, holdt meg unna folk og fulgt myndighetenes råd.

Til tross for at småfuglene, og stormåsen, fortsatt kommer tilbake til Tromsø. Til tross for snørekord og gode skispor, så ble denne våren helt annerledes. Det ble en vår vi holdt oss unna hverandre, og ble med på den største dugnaden de fleste av oss noen gang har opplevd.

Koronaviruset er en enorm trussel mot helse og økonomi, mot måten vi jobber og mot samhold med våre medmennesker. Det går hardest ut over de mest sårbare, samtidig som det krever at både samfunnet som helhet og enkeltmennesker gjør det vi kan for å begrense smitten.

De aller fleste har kastet seg rundt for å støtte hverandre og beskytte sårbare venner, familie og folk vi aldri har møtt. Det er nok flere av oss som har tatt en tur på butikken for en venn eller familiemedlem i karantene, og på sosiale medier er det en rekke grupper som sørger for kontakt mellom de som trenger litt hjelp for å få hverdagen til å gå opp, og de som er villig til å hjelpe.

Denne dugnadsånden håper jeg blir værende, også når smitten er under kontroll og samfunnet etter hvert kommer tilbake til normalen. Verdien som nå bidrar til å begrense smitten – dugnad, fellesskap, velferd, omsorg, solidaritet, respekt for vitenskap, åpenhet og klarhet – kan også legge broen til et bedre forberedt, mer bærekraftig samfunn.

Samfunnet vårt ser diametralt annerledes ut i dag enn det gjorde for bare noen måneder siden, og endringene vi nå står overfor vil prege landet og verden i mange år fremover. Forhåpentligvis kan vi ta med oss lærdommer fra hvordan vi håndterte korona til hvordan vi håndterer klimakrisa og naturkrisa. For å løse de trengs store og omfattende grep fra norske politikere – det er våre folkevalgte som må lede an i å løse klimaproblemet.

Men i tillegg trengs det at befolkningen er med på dugnaden. Den som gjør at vi kanskje må legge om noen vaner, og endre litt på hvordan vi lever livene våre. Det kan vi gjøre ved å bli flinkere til å sortere, ta bussen, spise mere grønt, og istedenfor å dra på hyppige sydenturer kan man heller legge ferieturen til enda flottere omgivelser en kort tur unna, enten det er Danmark, Sverige, eller innad i eget land.

Denne koronapandemien har vist oss hva vi kan få til, bare vi står sammen. Vi kan dugnad. Det er denne lærdommen vi må ta med oss videre, også når koronautbruddet er under kontroll. ■

Denne koronapandemien har vist oss hva vi kan få til, bare vi står sammen.

Kontaktinformasjon

Mariboës gate 8, 0183 Oslo, Norge

☎ 23 10 96 10

✉ naturvern@naturvernforbundet.no

Nett: www.naturvernforbundet.no

Kontingent: Hovedmedlem 200,- første år, så 390,-

Familiedlemskap: 300,- første år, så 450,-

Se www.naturvernforbundet.no/medlem for mer informasjon om medlemskap

ØSTFOLD: ✉ ostfold@naturvernforbundet.no.
Leder: Håkon Borch. ☎ 970 67 685

OSLO OG AKERSHUS: ✉ noa@noa.no
☎ 22 38 35 20. Leder: Gjermund Andersen.
Kontorleder: Håkon Eide Gundersen

HEDMARK: ✉ hedmark@naturvernforbundet.no.
Leder: Stein Bie. ☎ 901 23 532

OPPLAND: ✉ oppland@naturvernforbundet.no.
Leder: Kjetil Bjørklund. ☎ 900 78 987

BUSKERUD:
✉ buskerud@naturvernforbundet.no.
Leder: Martin Lindal. ☎ 996 00 455

VESTFOLD: ✉ vestfold@naturvernforbundet.no.
Leder: Christopher Gallaher. ☎ 918 09 890

TELEMARK: ✉ telemark@naturvernforbundet.no.
Leder: Tormod Svartdal. ☎ 481 47 322

AGDER:
✉ agder@naturvernforbundet.no.
Leder: Peder Johan Pedersen. ☎ 456 05 646

ROGALAND:
✉ rogaland@naturvernforbundet.no
Leder: Hallgeir Langeland. ☎ 930 63 633
Daglig leder: Erik Thoring. ☎ 51 52 88 11.

HORDALAND:
✉ hordaland@naturvernforbundet.no.
Leder: Gabriel Fliflet. ☎ 473 17 451
Fylkessekretær: Synnøve Kvamme. ☎ 55 30 06 60

SOGN OG FJORDANE:
✉ sognogfjordane@naturvernforbundet.no.
Leder: Nyonga Rugumayo Amundsen. ☎ 419 17 705

MØRE OG ROMSDAL:
✉ moreogromsdal@naturvernforbundet.no.
Leder: Øystein Folden, ☎ 71 53 33 31, 918 12 542

TRØNDELAG: ☎ 73 51 52 24
Fylkessekretærer: Hallgeir Opdal,
✉ hol@naturvernforbundet.no, ☎ 402 48 084
Anne Guri Solem ☎ 926 07 318
✉ ags@naturvernforbundet.no
LEDER: Magne Vågsland. ☎ 926 24 086

NORDLAND: ✉ nordland@naturvernforbundet.no
Leder: Bjørn Økern. ☎ 911 64 383

TROMS: ✉ troms@naturvernforbundet.no.
Leder: Anne-Lise Mortensen. ☎ 970 89 377

FINNMARK:
✉ finnmark@naturvernforbundet.no
Leder: Leif Wasskog, ☎ 922 46 604

REGIONSSSEKRETÆR NORD-NORGE:
Geir-Jørgensen. ✉ gj@naturvernforbundet.no.
☎ 940 15 235.

NATURVERNSTUDENTENE:
Studentsekretær: Jannicke Totland,
✉ jannicket@nu.no, ☎ 950 09 792

NATUR OG UNGDOM: ✉ info@nu.no
☎ 23 32 74 00. Web: www.nu.no.
Leder: Therese Hugstmyr Woie
Daglig leder: Johanne Frost Klepp

Ta kontakt med organisasjonsavdelingen dersom listen skal endres. ☎ 23 10 96 33.
✉ medlem@naturvernforbundet.no

BØKER

Dag O. Hessen:
Verden på vippepunktet
Res Publica

■ Biolog og samfunnsdebattant Hessen har skrevet en bok som viser sammenhengen mellom de miljøutfordringene vi står overfor. Tross at emnet er nær altomfattende og globalt, og bakteppet er naturødeleggelse og klimakrise, klarer Hessen å dra dette ned på jorda, til det som angår meg og deg. Skal vi stole på tekniske nyvinninger for å takle klima- og naturkrise, eller må vi legge om samfunnet? Eller kanskje vi må gjøre begge deler?

Miljøproblemene er i sin natur store og altomfattende, noe som kan gjøre at det føles håpløst med det lille hver enkelt av oss kan gjøre. Hessen klarer å balansere dette fint, og resultatet er en inspirerende og relativt lettlest bok om disse tunge temaene. Det er en liten bragd i seg selv.

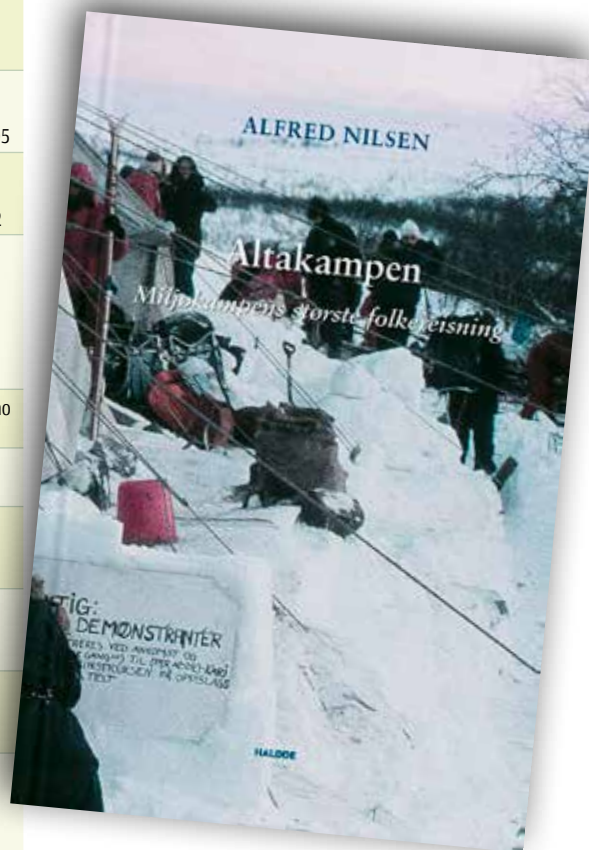

Alfred Nilsen:
Altakampen – Miljøkampens største folkereisning
Halde forlag

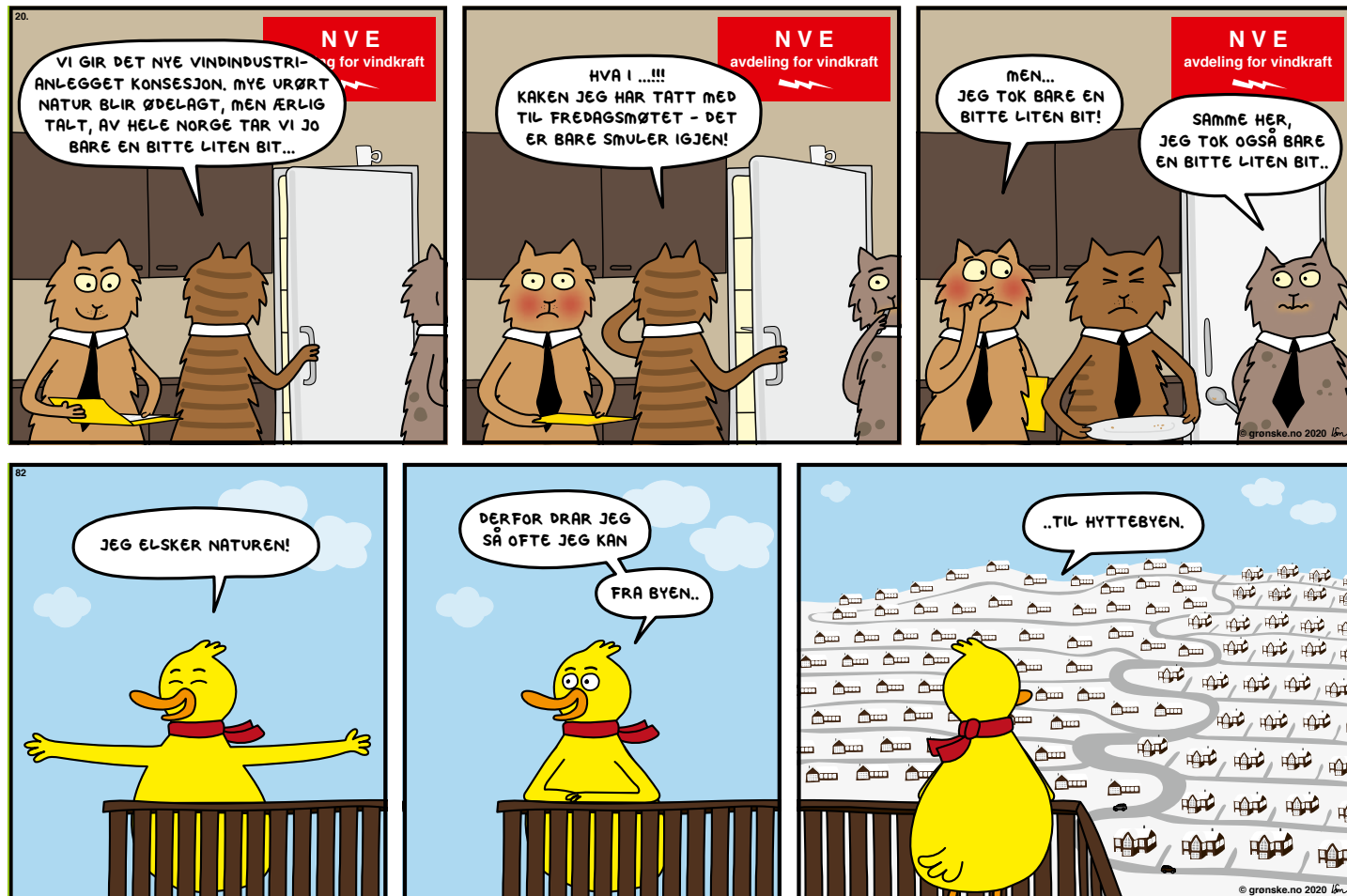
■ Dette er beretningen om kampen for bevaring av Alta-Kautokeinovassdraget, fortalt av en av de aller mest sentrale aktørene i kampen. Det tok 40 år før den tidligere lederen for folkeaksjonen mot utbyggingen klarte å fullføre sine erindringer om den største miljøaksjonen i Norge. Han prøvde å skrive denne boka rundt 2000, for 20 år siden, men klarte det ikke.

– Det var for nært og voldsomt. Ikke bare for meg, men også for kona mi, sier Nilsen til NRK.

Nilsen, som ble dømt for oppvigleri i etterdønningene etter aksjonene, var i vinter med NRK opp til demningen for første gang. I boka beskriver han forberedelsene, aksjonene og tankene etter. Selv om Altademningen ble bygd, ga aksjonene stor drahjelp til både verneplanene for vassdrag, ny samelev og etableringen av Sametinget. Denne boka er et historisk dokument om en av de folkeaksjonene som virkelig har definert det moderne Norge.

Miljøquiz

1. Hvilket vassdrag ble i 2019 det første norske vassdraget som ble vernet på ti år?
2. ... og husker du noen av de tre vassdragene som ble vernet ti år før, i 2009?
3. I hvilket fylke ligger Godfarfoss, en av kraftverkene som har fått konsesjon?
4. Hva er, ifølge Miljødirektoratet, den største kilden til utslipp av plast i naturen i Norge?
5. Hvilken norsk partileder har vært slangemenneske på sirkus?
6. Hva sto for utslipp av 600 000 tonn CO₂ i 2016, men er nå forbudt?
7. Hva heter Norges olje- og energiminister?
8. Hvor finner du Norges største punktutslipp av CO₂?
9. I hvilken by finner vi hovedkvarteret til Miljødirektoratet?
10. Hvilken Bellona-gründer er nå generalsekretær i Motvind Norge?

Foto: Øystein Engen

Svar: 1. Østesevassdraget (Hardanger). 2. Tovdalsvassdraget (Agder), Verfna (Nordland) og Langvella (Trøndelag). 3. Viken fylke. 4. Siltasje fra bildekk under kjøring. 5. Audun Lysbakken (SV), som barn. 6. Olje-fyring i husholdninger. 7. Tina Bru (H). 8. På Mongstad i Nordhordland. Raffineriet her slipper ut cirka 2,2 millioner tonn CO₂. 9. Trondheim. 10. Rune Haaland.

Arild Ådnem

Med Arild Ådnems bortgang høsten 2019 har enda en naturvernveten trådt ut av våre rekker. Arilds virksomhet i Naturvernforbundet startet i fylkeslaget i Østfold. Den skulle vise seg å bli både omfattende og langvarig, og den spente over flere områder, fra handlekraftig frivillig naturverner til tillitsvalgt og ansatt.

Han markerte seg aktivt i fylkeslaget og fikk ansettelse i medlemsbladet vårt den gang det het

Norsk Natur. Der virket Arild som journalist og redaksjonssekretær og overtok etter hvert redaktørstolen. Hans store skriftlige produksjon er sikret for ettertiden og utgjør dermed et varig testament til organisasjonen og naturvernsaken, men engasjementet stoppet ikke der.

I 1991 ble han valgt til leder i Norges Naturvernforbund. Hans periode som leder var krevende og turbulent, med blant annet en tung eksklusjonssak, den eneste i Naturvernforbundets historie, men Arild stod støtt ved roret. Med sitt milde, forsonlige og løsningsorienterte vesen, viste han handlekraft som holdt organisasjonen samlet selv i konfliktsituasjoner. Dette maktet han uten å heve stemmen eller senke ambisjoner og innsats i selve hovedsaken – naturvernarbeidet.

Arild var en livskunstner, og ord var ikke hans eneste uttrykksform. Som billedkunstner markerte han seg med utstillinger i sitt galleri på Hvaler. Han bidro også til flere bokutgivelser. Naturen var alltid til stede i Arilds virke, og han fylte sin faste spalte i Naturvernforbundets medlemsblad lenge etter at han hadde gått av som både redaktør og leder. Et sitat fra et portretintervju gjort for Natur & miljø av Halvor Torgersen i 1991, mens Arild var leder og konflikten rundt eksklusjonssaken raste, sier mye om Arild Ådnems visjon for et bredt Naturvernforbund.

«- Naturvernforbundet er av prinsipp motstander av monokulturer. Det betyr at vi er forpliktet til å sette pris på mangfoldet i vår egen organisasjon. Vi skal ha aktivister, filosofer, botanikere, pensjonister ... tenk deg det hele som et stort hjul. Digert. Med felg og eiker og olje og slikt, og hva finner du i midten?

- Gud?

- Lederen! Min oppgave er å kitte det hele ihop. I praksis betyr det at alle som gidder å engasjere seg, skal føle seg hjemme i forbundet. Det avhenger av intern informasjon: Vite at vi har hverandre, og at det er behov for oss.»

For alt dette minnes vi Arild i beundring og varm takknemlighet samtidig som vi føler dyp sorg over tapet av en god venn og trofast naturverner.

Venner og kolleger i Naturvernforbundet

Flykter inn i regnskogen i frykt for korona

I frykt for koronasmitte trekker nå urfolksamfunn inn i skogen og unngår kontakt med storsamfunnet. Virussituasjonen kommer på toppen av en allerede presset situasjon for mange av regnskogens folk.

For urfolk i regnskogen har møtet med storsamfunnet ofte bragt med seg sykdommer som de ikke har utviklet immunitet mot. Sykdommer som influensa og meslinger har gjennom historien vist seg å være svært dødelig.

Når det gjelder koronaviruset, er vi riktignok alle i samme båt, for ingen har immunitet mot akkurat dette viruset. Men for urfolk passer det inn i en lang historie som gjør dem skremt.

– **Fra Peru, Indonesia, Colombia og Brasil hører vi om urfolk som «flykter» fra koronaviruset**, forteller Øyvind Eggen, generalsekretær i Regnskogfondet. Mange flytter lenger inn i skogen, og noen setter opp veisperringer for å hindre at folk utenfra kommer inn i områdene deres.

Om de smittes, finnes det knapt noe helsetilbud tilgjengelig. Nærmeste respirator vil ofte være mange dagsreiser borte med elvebåt. Mange får lite eller ingen informasjon om smitterisiko og hvordan man kan unngå smitte.

– **Koronasituasjonen kommer på toppen av en allerede presset situasjon for regnskogens folk**, sier en bekymret Eggen. Han forteller om økning i hogst, gruvedrift og annen kriminell virksomhet som følge av at myndighetenes kapasitet er redusert, samt trusler og vold mot urfolk. At gullprisen øker som følge av koronakrisen, gjør at enda flere forventes å trenge inn i urfolksterritorier.

Inntrengning i urfolksområder har historisk ofte ført til stor risiko for regnskogens folk.

Et eksempel er panaráfolket i Brasil som nærmest ble utryddet av sykdom da motorveien BR-163 på 70-tallet ble anlagt tvers gjennom regnskogen deres. Konstruksjonen av veien fra Cuiabá til Santarém førte til kontakt mellom anleggsarbeidere og urfolket. I løpet av to år tok influensa og diaré nærmest knekken på urfolksgruppen. Høvding Aké Panará minnes den dramatiske situasjonen;

“Vi var i landsbyene våre og så begynte alle å dø. Noen trakk langt inn i skogen og døde der. Vi var syke og svekket, og maktet ikke å begrave de døde”

Nå frykter mange at noe lignende kan skje om viruset spres til urfolksområder.

Derfor forsøker mange lokalsamfunn å unngå kontakt med omverdenen i størst mulig grad, og kontrollerer hvem som reiser inn i territoriene. Men presset er stort, ikke minst fra kriminell virksomhet nå som myndighetene i mindre grad er til stede.

Regnskogfondet og våre samarbeidspartnere støtter urfolk igjennom krisen, men vi trenger deg med på laget. Redder vi regnskogens folk, redder vi også regnskogen.

Velg produkter med resirkulert og holdbart materiale

Har du noen gang kjøpt en sykkel eller kaffekanne basert på bærekraftig materialvalg? Det er ikke lett. I dag er det få produkter som opplyser om det totale CO₂-avtrykket fra utvinning til gjenvinning, forventet levetid eller resirkuleringsgrad. Mangelen på transparens når det gjelder materialers opprinnelse og fotavtrykk hindrer overgangen til en mer sirkulær økonomi. Det ønsker vi å gjøre noe med. Derfor lanserer Hydro nå to serier med grønnere aluminium slik at våre kunder, om de lager båter, biler eller brusbokser, kan tilby deg og meg produkter som er bedre enn andre fra et bærekraftperspektiv. Så får vi håpe at det snart blir et krav at alle produkter skal tydelig merkes på denne måten.

Besøk hydro.com/circal for å lære mer.